

MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
CENTER FOR STRATEGIC RESEARCH

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
ЦЕНТАР ЗА СТРАТЕГИСКИ ИСТРАЖУВАЊА

SOCIETAS ET SCIENTIA
COLLECTION OF PAPERS OF OHRID SCHOOL
OF NATURAL LAW 2017

SOCIETAS ET SCIENTIA
ЗБОРНИК НА ОХРИДСКАТА ШКОЛА
НА ПРИРОДНОТО ПРАВО 2017 ГОДИНА

SKOPJE, 2018

СКОПЈЕ, 2018

Меѓународен програмски борд:

акад. Владо Камбовски (МАНУ), претседател на меѓународен програмски борд
акад. Таки Фити (МАНУ, Р Македонија)
акад. Георги Старделов (МАНУ, Р Македонија)
акад. Слободан Перовиќ (Србија)
акад. Абдулменаф Беџети (МАНУ, Р Македонија)
проф. д-р Светомир Шкариќ (Р Македонија)
prof. Altin Shegani, PhD (Albania)
проф. д-р Гордана Лажетиќ (Р Македонија)
prof. Davor Denacinovic, PhD (Croatia)
проф. д-р Ана Павловска Данева (Р Македонија)
prof. Ivo Josipovic, PhD (Croatia)
prof. Rumiana Jeleva, PhD (Bulgaria)
проф. д-р Добросав Миловановиќ (Србија)
д-р Елена Мујоска Трпевска (МАНУ, Р Македонија)

Организациски одбор:

акад. Владо Камбовски, претседател
проф. д-р Гордана Лажетиќ
проф. д-р Ана Павловска Данева
д-р Елена Мујоска Трпевска
м-р Константин Битраков, секретар

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

321.7:340.131(497.7)(082)
341:340.13(497.7)(082)
342.9:340.13(497.7)(082)
343.2/8:340.13(497.7)(082)

SOCIETAS et scientia : зборник на Охридската школа на природното право : 2017 година. - Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2018. - 294 стр. : илустр. ; 25 см

Библиографија кон трудовите. - Abstract

ISBN 978-608-203-242-9

а) Владеење на правото - Политички плурализам - Македонија - Зборници б) Правна рамка - Меѓународно-правни аспекти - Македонија - Зборници в) Правна рамка - Управно-правни аспекти - Македонија - Зборници г) Правна рамка - Кривично-правни аспекти - Македонија - Зборници
COBISS.MK-ID 108832522

ПРЕДГОВОР

Центарот за стратегиски истражувања при Македонската академија на науките и уметностите одлучи да вложи сериозни напори за развој на правната мисла кај постојните и идните правници, а со тоа и да придонесе кон развојот на правната наука и практика во државата. Ваквата одлука се јави како резултат на длабокото уверување дека единствено зајакнатото образование на јуристите може да доведе до стабилизација и модернизација на македонската правна рамка во иднина и да ја доведе државата еден чекор поблиску до посакуваниот прогрес.

Затоа, Центарот за стратегиски истражувања иницираше перманентна научно-образовна иницијатива насловена *Охридска школа на природното право*. Идејата зад овој проект е да се спроведуваат научни и стручни предавања по различни предмети од областа на општествените науки со што ќе се постигнат две меѓусебно поврзани цели. Прво, респективните индивидуи ќе го продлабочат своето познавање на правниот систем на Република Македонија, односно нивната моќ за критичка опсервација на состојбите ќе се засили. Второ, тие ќе придонесат за развој на македонската правна рамка, воопшто, ширејќи ги сопствените знаења и покренувајќи академски и стручни дискусии во иднина. Споменатите научни и стручни предавања се спроведуваат во сесии кои се одржуваат најмалку еднаш годишно.

Имајќи го предвид таквото нејзино кредо, станува јасно зошто се високи стандардите кои Охридската школа на природното право се стреми да ги задржи. Нејзиниот меѓународен програмски борд е сочинет од еминентни научници од Македонската академија на науките и уметностите и највисоките образовни институции во Република Македонија и регионот. Истото ова се однесува и на организационите одбори кои се основаат *ad hoc* за секоја поединечна сесија, додека како учесници се избираат студенти на мастер студии и докторанди кои се имаат истакнато на својата високообразовна институција по својот просечен успех во студиите, како и по својата критичка мисла и воннаставна активност. За крај, секоја сесија од Шко-

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР		5
Владо КАМБОВСКИ		
ВЛАДЕЕЊЕТО НА ПРАВОТО И ПОЛИТИЧКИОТ ПЛУРАЛИЗАМ		9
Таки ФИТИ		
КВАЛИТЕТОТ НА ИНСТИТУЦИИТЕ И НА ВЛАДЕЕЊЕТО (GOVERNANCE) ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (<i>ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ</i>)		47
Гордана ЛАЖЕТИЌ		
ПРОЦЕСНИТЕ ПРАВА И ГАРАНЦИИ НА ДЕЦАТА ВО СУДИР СО ЗАКОНОТ И ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА		57
Борче ДАВИТКОВСКИ		
НЕЗАВИСНОТО УПРАВНО СУДСТВО – ГАРАНТ ЗА ОЦЕНКА НА ЗАКОНИТОСТА НА УПРАВНИТЕ АКТИ		79
Ана ПАВЛОВСКА-ДАНЕВА, Константин БИТРАКОВ		
МАКЕДОНСКИ ЕКСПЕРИМЕНТ ВО ПРЕКРШОЧНОТО ПРАВО: ДРЖАВНИТЕ КОМИСИИ – СУПСТИТУТ НА СУДОВИТЕ		97
Елена МУЈОСКА-ТРЕПЕВСКА		
ЖИВОТ ЗАД РЕШЕТКИ - ОСУДЕНИТЕ ЛИЦА НА КРАТКИ КАЗНИ ВО КАЗНЕНОПОПРАВНИТЕ УСТАНОВИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА		115
Александра ГРУЕВСКА-ДРАКУЛЕВСКИ,		
ИЗВРШУВАЊЕ НА МЕРКАТА ПРИТВОР ВО ПРИТВОРСКИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА НА ЗАТВОРИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: ПОЛОЖБАТА НА ПРИТВОРЕНИТЕ ЛИЦА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА <i>DE JURE</i> И <i>DE FACTO</i>		135
Лидија НЕДЕЛКОВА,		
СУДСВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПРЕГРАТКИТЕ НА НЕЗАВИСНОСТА		183

Ебру ИБИШИ	
ДЕЛА ОД ОМРАЗА, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ КОН ГОВОР НА ОМРАЗА И КАЗНИВОСТ НА ГОВОРОТ НА ОМРАЗА	197
Наташа ТОДОРОВСКА	
КАЗНЕНО-МАТЕРИЈАЛНА ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	213
Софка ХАЦИЈЕВСКА	
ОСТВАРУВАЊЕТО НА ПРАВОТО НА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА КАКО ГАРАНЦИЈА ЗА ПОЧИТУВАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА НА ЛИЦАТА ЗАВИСНИ ОД ДРОГИ ВО ДЕМОКРАТСКИТЕ ОПШТЕСТВА	223
Мартин СИМОНОВСКИ	
МЕДИУМИТЕ ЗА МАСОВНА КОМУНИКАЦИЈА КАКО РИЗИК-ФАКТОР ЗА БЕЗБЕДНОСТА	241
Шарлота МИЛАНОВА	
ПОСЕБНИТЕ ИСТРАЖНИ МЕРКИ – НЕОПХОДЕН ИНСТРУМЕНТ ВО БОРБАТА ПРОТИВ ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ	255
Костадин БОГДАНОВ, Вероника СТАНОЈЕВСКА	
СЛОБОДАТА НА ИЗРАЗУВАЊЕ СПОРЕД ЧЛЕН 10 ОД ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА И ОСНОВНИ СЛОБОДИ	277

SOCIETAS ET SCIENTIA

ЗБОРНИК НА ОХРИДСКАТА ШКОЛА НА ПРИРОДНОТО ПРАВО
2017 ГОДИНА

Издавач

Македонска академија на науките и уметностите

Јазична редакција

Софија Чолаковска-Поповска

Дијана Ристова

Компјутерска обработка

Драгица Топузоска

Печай

„Винсент графика“ – Скопје

Тираж

100 примероци

way, the Organization directly affects criminal policy and the practice of penalizing national legislation worldwide.

Almost 70 years after the Congress was held when penological issues that are of crucial importance for the prevention of crime and treatment of convicted persons were discussed for the first time, it is still appealing that each state must conduct thorough research on the situation and the number of prison sentences. We should continue to follow legislations with tradition of imposing alternative solutions, since deprivation of liberty proved counterproductive in the rehabilitation and reintegration process of certain categories of perpetrators of criminal acts, especially for the perpetrators of minor offenses.

Keywords: prison, sentences, legislation, crime, institutions

Александра ГРУЕВСКА-ДРАКУЛЕВСКИ¹

**ИЗВРШУВАЊЕ НА МЕРКАТА ПРИТВОР
ВО ПРИТВОРСКИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА НА ЗАТВОРИТЕ
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:
ПОЛОЖБАТА НА ПРИТВОРЕНИТЕ ЛИЦА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА *DE JURE* И *DE FACTO*²**

Апстракт

Во трудот авторот се осврнува на карактеристиките на пенитенцијарниот систем во Република Македонија и положбата на притворениците *de jure* и *de facto*. Авторот заклучува дека пенитенцијарниот систем во нашата земја има карактеристики на модерен систем. Тој е еден од пенитенцијарните системи кои целосно ги вклучува Стандардните минимални правила за постапување со затворениците и Европските затворски правила во Законот за извршување на санкциите.

Во трудот е даден преглед на меѓународната и националната регулатива за извршувањето на мерката притвор, а исто така, дадена е и анализа на положбата на притворените лица во Република Македонија. Имено, посебно се анализирани акутните проблемите со кои се соочува пенитен-

¹ Вонреден професор, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.

² Трудот е објавен во Македонска ревија за казнено право и криминологија ISSN 1409-5327, год. 22, бр. 1, 2016, Здружение за кривично право и криминологија, 2 Август, С Штип, Скопје (стр. 235-273) (прегледна научна статија). Заради актуелноста и акутноста на проблематиката на трудот со одредени дополнувања повторно се објавува. Овој труд ќе им биде од голема полза на сите надлежни органи вклучени во извршувањето на мерката притвор бидејќи на едно место ја анализира целокупната регулатива што се однесува на оваа проблематика. Исто така, трудот ги анализира и акутните проблеми со кои се соочува извршувањето на оваа често изрекувана мерка за обезбедување присуство на обвинетиот со што јасно се укажува на проблемот дека истата треба да се применува само во исклучителни случаи со цел да не се претвори во нејзиниот антипод, имено, наместо мерка за обезбедување присуство – многумина притвореници, кои да не забораваме ги штити презумпцијата на невиност, притворот, особено долготрајниот, го доживуваат како казна.

цијарниот систем во делот на извршувањето на мерката притвор, како и положбата на притворениците *de jure* и *de facto* и механизмите за заштита на правата на притворените лица. Иако, податоците за извршувањето на мерката притвор во Република Македонија се доста оскудни, авторот на трудот прави анализа на извршувањето на мерката притвор користејќи се со податоци од извештаите на Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување (КПТ) и Националниот превентивен механизам (НПМ) при Народниот правобранител, како и Годишните извештаи на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на казненопоправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија.

Од анализата на извештаите генерален заклучок е дека независно од тоа што на притворените лица со закон и со меѓународни документи им се гарантираат права што не смеат да бидат повредени и им се одредуваат обврски чие исполнување не ја деградира нивната личност, сепак, во пракса постои дискрепанца помеѓу положбата на притворениците *de jure* и *de facto*. Авторот на трудот ги детектира клучните проблеми со кои се соочува нашиот пенитенцијарен систем во однос на извршувањето на мерката притвор, и тоа: пренатрупаност (пренаселеност) на притворските одделенија во затворите; супстандардни услови во притворските одделенија на затворите, несоодветен режим за притворените лица, несоодветно постапување со притворените лица од страна на затворскиот персонал, несоодветна исхрана, несоодветна здравствена заштита на притворениците, несоодветна кадровска екипираност на притворските одделенија, итн.

Клучни зборови: пенитенцијарен систем, притвореници, положба на притворени лица, притвор

1. Вовед

Република Македонија како земја кандидат за членство во Европската Унија (ЕУ) се соочува со бројни предизвици во ефикасното спроведување на сериозни реформи во правниот, политичкиот и економскиот систем. Во овој контекст, значаен сегмент е и пенитенцијарниот систем.

Пенитенцијарниот систем во Република Македонија го дефинира Законот за извршување на санкции³ (ЗИС) усвоен во 2006 година, а во согласност со намерата за усогласување на законодавството со она на земјите членки на Европската Унија. Во 2010 година беше усвоен Законот за измени на Законот за извршување на

³ Закон за извршување на санкциите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 2/2006; 57/2010; 170/2013 и 43/2014).

санкции. Во 2013 година е донесена една измена, а во 2014 година се донесени уште две измени на ЗИС. За кратко време имало измени и дополнувања на ЗИС, што укажува на динамиката на прашањата утврдени со овој закон.

Со афирмацијата на концептот на човековите права и слобода како највисока и цивилизациска вредност во современото општество, донесени се бројни документи со кои се гарантираат правата на човекот вклучително и на лица кои се притворени од страна на суд или лишени од слобода по донесена пресуда и кои поради каква било причина се затворени некаде на друго место.⁴

Правата на лицата лишени од слобода, вклучително и на притворените лица, посебно се регулираат со следниве меѓународни документи: Стандардните минимални правила за постапување со затворениците (СМППЗ)⁵ и со Европските затворски правила (ЕЗП).⁶

⁴ - Универзална декларација за човековите права, усвоена и објавена на 10 декември, 1948 година со Резолуција бр. 217 А (III) на Генералното собрание на ООН (“Universal Declaration of Human Rights”, G.A. res. 217A (III), U.N. Doc A/810 at 71 (1948)).

- Меѓународен пакт за граѓански и политички права, усвоен и отворен за потпишување, ратификација и пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ООН број 2200А (XXI) од 16 декември 1966 година, а стапи во сила на 23 март 1976 година во согласност со член 49 (International Covenant on Civil and Political Rights, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49).

- Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни и постапки, усвоена и отворена за потпишување, ратификација и пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ООН број 39/46 од 10 декември 1984 година, а стапи во сила на 26 јуни 1987 година во согласност со член 27(1) (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 39/46 of 10 December 1984, entry into force 26 June 1987, in accordance with article 27 (1)).

- Кодекс за однесување на лицата одговорни за примена на законот, усвоен од страна на Генералното Собрание на ООН со Резолуција број 34/169 од 17 декември 1979 година (Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Adopted by General Assembly resolution 34/169 of 17 December 1979).

⁵ Стандардни минимални правила за постапување со затворениците усвоени на Првиот конгрес на Обединетите нации за спречување на криминалот и третман на сторителите на кривични дела, што се одржа во Женева во 1955 година, а е одобрен од страна на Економскиот и социјален совет со резолуции број 663 С (XXIV) од 31 јули 1957 година и број 2076 година (LXII) од 13 мај 1977 година. („Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners“, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders,

Прашањата од пенитенцијарната област се третираат и со други инструменти на Советот на Европа, меѓу кои најзначајни се: конвенциите, потоа, препораките, прецедентното право на Европскиот суд за човекови права и стандардите на Европскиот комитет за спречување на тортура односно мачење, нечовечно и понижувачко постапување или казнување.

Стандардниите минимални правила за постојување со затворениците спаѓаат во редот на првите и најстарите правила (мерки) што се однесуваат на постапувањето со лицата лишени од слобода. На идентичен начин тие се однесуваат и на лицата во притвор, против кои се води кривична постапка. Овие правила се широко прифатени поради нивната голема вредност и значење и заради нивното непосредно влијание врз развојот на казнената политика и пракса. Тие се прифатени од страна на голем број држави, најчесто се вградени и во националните законодавства, а се прифатени и во примената од страна на националните и меѓународните судови.⁷

Во настојувањето за прецизност и доследност во примената, тие ги одредуваат категориите на лица на кои се однесуваат.⁸ Така, Одделот С. се однесува на „Уапсени и притворени лица“. Во повеќе правила, во поединости се разработуваат условите под кои се спроведува притворот и начинот на постапување со притворените лица. Посебно се истакнува начелото на презумпција на невиноста на притвореното лице, односно притвореното лице се смета за невино и со него треба да се постапува како со такво.⁹

held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977).

⁶ Препорака Rec (2006)2 од страна на Комитетот на министри на државите членки на Советот на Европа во врска со Европските затворски правила, донесена од страна на Советот на Европа во 1950 година, (усвоени од Комитетот на министри на 11 јануари 2006 година на 952 средба на замениците министри). (Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies).

⁷ Арнаудовски, Љ. и Груевска-Дракулевски А. (2011) „Закон за извршување на санкциите: интегрален текст со предговор, кратки објаснувања и регистар на поимите со прилози“, Скопје: „Студиорум“ -Центар за регионални истражувања и соработка.

⁸ *Ibid.*

⁹ В. Правило бр.84.-93 СМППЗ.

Европските затворски правила се однесуваат на лица кои се притворени по налог на суд или лишени од слобода по донесена пресуда. Европските затворски правила меѓу другото ги поставуваат основните принципи со кои се одредува правниот статус на осуденото лице за време на издржувањето на казната. Посебно се истакнува дека со сите лица лишени од слобода се постапува со почитување на нивните човекови права; лицата лишени од слобода ги задржуваат сите права кои не им се законито одземени со одлука со која се осудени или со која се задржуваат во притвор, а ограничувањата за лицата лишени од слобода треба да бидат минимум неопходни и сразмерни со легитимната цел поради која се наметнати. Затворските (и притворските) услови кои ги загрозуваат човековите права не можат да се оправдаат со недостаток на материјални средства, а животот во затвор (притвор) треба да биде што е можно посличен на позитивните аспекти на животот во заедницата.¹⁰

Европските затворски правила, по примерот на Стандардните минимални правила за постапување со затворениците на ООН, посебен дел посветуваат на „Притворени лица“, опфатени во седмиот дел од Правилата. Во првото поглавје со наслов „Статусот на притворените лица“ го одредуваат поимот на притвореното лице и неговиот статус и положба. Во таа смисла, се предвидува дека притворени лица се затвореници на кои им е одреден притвор од страна на судската власт до судењето, осудата или изрекувањето на пресудата.¹¹ Второто поглавје од седмиот дел го уредува прашањето за „Постапување со притворените лица“.¹² На притворените лица се однесуваат сите правила од овој документ, но во следните поглавја се разработуваат некои посебни правила, па така, се уредуваат прашањата за „Сместување“, „Облека“, „Правна помош“, „Контакт со надворешниот свет“, „Работа“ на притворените лица и „Примена на режимот за затвореници“ врз притворените лица.¹³

Во трудот понатаму е даден преглед на меѓународната и националната регулатива за извршувањето на мерката притвор, а исто така, дадена е и анализа на положбата на притворените лица во Република Македонија. Имено, посебно се анализирани акутните

¹⁰ Арнаудовски, Љ. и Груевска-Дракулевски А. (2011) „Закон за извршување на санкциите: интегрален текст со предговор, кратки објаснувања и регистар на поимите со прилози“, Скопје: „Студиорум“ -Центар за регионални истражувања и соработка.

¹¹ В. Правило бр. 94. ЕЗП.

¹² В. Правило бр. 95. ЕЗП.

¹³ В. Правило 96-101. ЕЗП.

проблемите со кои се соочува пенитенцијарниот систем во делот на извршувањето на мерката притвор, како и положбата на притворениците *de jure* и *de facto* и механизмите за заштита на правата на притворените лица. Овој труд ќе им биде од голема полза на сите надлежни органи вклучени во извршувањето на мерката притвор бидејќи на едно место ја анализира целокупната регулатива што се однесува на оваа проблематика. Исто така, трудот ги анализира и акутните проблеми со кои се соочува извршувањето на оваа често изрекувана мерка за обезбедување присуство на обвинетиот со што јасно се укажува на проблемот дека истага треба да се применува само во исклучителни случаи со цел да не се претвори во нејзиниот антипод, имено, наместо мерка за обезбедување присуство – многумина притвореници, кои да не заборавиме ги штити презумпцијата на невиност, притворот, особено долготрајниот, го доживуваат како казна.

2. Методи

За изработка на трудот, а тргнувајќи од погореизнесените цели на истражувањето и утврдениот предмет и содржина применети се соодветни основни и посебни научноистражувачки методи.

Нормативниот метод е користен во анализата на позитивните меѓународни и домашни правни норми со кои се регулира извршувањето на мерката притвор во Република Македонија. Извршена е правно-аналитичка интерпретација на законските прописи што се однесуваат на оваа проблематика. Дескриптивниот метод најде примена во објаснувањето и опишувањето на предметот на истражувањето. Споредбеноправниот (компаративниот) метод е користен заради споредување на македонското законодавство наспроти стандардите на ООН и Европската Унија.

Покрај теоретски дел, трудот содржи и емпириски дел кој овозможува да се изврши емпириска, егзактна проверка на поставените тези и изнесените ставови. Користени се извештаите на Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ)¹⁴ и Националниот превентивен механизам (НПМ) при Народниот правобранител,¹⁵ како и официјални статистички податоци добиени од годишни

¹⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) <http://www.cpt.coe.int/en/>.

¹⁵ Национален превентивен механизам (НПМ) http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam.aspx.

извештаи на Управата за извршување на санкциите на Република Македонија за работењето и состојбата во казненопоправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија за периодот 2008-2013 година. Собраните емпириски податоци се интерпретирани со спекулативен и логички пристап за положбата на притворениците *de jure* и *de facto*.

3. Извршување на мерката притвор согласно СМППЗ¹⁶ и ЕЗП¹⁷

3.1 СМППЗ¹⁸

Одделот С. од СМППЗ се однесува на „Уапсени и притворени лица“. Правилата ги дефинираат „притворениците“ како лица уапсени или затворени поради обвинение против нив, кои се задржани или во полиција или во притвор (затвор), но сè уште не им е судено и не се казнети.¹⁹ Посебно се истакнува начелото на презумпција на невиност, како и фактот дека притворениците треба да уживаат посебен режим.²⁰

Во однос на сместувањето се истакнува дека притворениците треба да бидат одделени од осудените затвореници. А, младите притвореници треба да бидат одделени од возрасните и во принцип треба да бидат затворени во посебни установи.²¹ Понатаму, притворените лица треба да се сместат во посебни соби за ноќевање, со исклучок на различни локални обичаи со оглед на климата.²²

Што се однесува до исхраната се истакнува дека согласно ограничувањата заради одржување на редот во установата, притво-

¹⁶ Стандардни минимални правила за постапување со затвореници (усвоени на првиот конгрес на Обединетите нации за превенција на криминалитет и третман на сторители на казни дела, одржан во Женева во 1955 година и одобрени од страна на економскиот и социјален совет со резолуциите 663 С (XXIV) од 31 јули 1957 година и 2076 (LXII) од 13 мај 1977 година.

¹⁷ Европски затворски правила (Препорака Rec(2006)2 на Комитетот на министри на државите членки) (усвоени од Комитетот на министри на 11 јануари 2006 година на 952 средба на замениците министри).

¹⁸ Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 С (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977.

¹⁹ В. Правило 84. (1) СМППЗ.

²⁰ В. Правило 84. (2), (3) СМППЗ.

²¹ В. Правило 85 СМППЗ.

²² В. Правило 86 СМППЗ.

рените лица може, доколку сакаат, да си ја обезбедат храната една двор на свој трошок, или преку администрацијата или преку нивно семејство и пријателите. Во спротивно, администрацијата треба да им обезбеди храна.²³

На притвореното лице треба да му се дозволи да носи сопствена облека доколку таа е чиста и пристојна. Ако притвореното лице носи затворска униформа, таа мора да се разликува од униформата на осудените лица.²⁴

На притвореното лице секогаш треба да му се понуди можност да работи, но не може да се бара од него да работи. Доколку одлучи да работи, треба да биде платен за тоа.²⁵

Понатаму, на притвореното лице треба да му се дозволи на свој трошок или на трошок на трети лица да набавува книги, весници, потребен прибор за пишување и други средства за занимација кои се соодветни со интересите на судската администрација и безбедноста и редот на установата.²⁶

Во поглед на контактите со надворешниот свет и здравствената заштита, на притвореното лице треба да му се дозволи да прима посети и да биде лекуван од страна на својот лекар или стоматолог доколку постои основана причина за тоа и доколку тој е во можност да ги плати направените трошоци.²⁷

На притвореното лице треба да му се дозволи веднаш да го извести своето семејство за неговото притворање и треба да му се обезбедат соодветни средства за комуникација со неговото семејство и пријателите и за примање посети од нивна страна, со услов во однос на ограничувања и надзор што се неопходни во интерес на судската постапка и безбедноста и редот во установата.²⁸

За целите на неговата одбрана, на притвореното лице треба да му се дозволи бесплатна правна помош таму каде што истата е достапна и да прима посети од неговиот бранител во врска со неговата одбрана и да ја подготви истата и да му даде доверливи инструкции. За овие цели, доколку сака, треба да му се обезбеди материјал за пишување. Разговорите помеѓу притвореното лице и него-

²³ В. Правило 87 СМПЗ.

²⁴ В. Правило 88 СМПЗ.

²⁵ В. Правило 89 СМПЗ.

²⁶ В. Правило 90 СМПЗ.

²⁷ В. Правило 91 СМПЗ.

²⁸ В. Правило 92 СМПЗ.

виот бранител може да се под присмотра, но не и да се прислушаат од страна на полициски службеник или службеник од установата.²⁹

3.2 ЕЗП³⁰

Европските затворски правила, по примерот на Стандардните минимални правила за постапување со затворениците на ООН, посебен дел посветуваат на „Притворени лица“, опфатени во седмиот дел од Правилата.

Така, во смисла на одредбите од ЕЗП, притворени лица се затвореници на кои им е одреден притвор од страна на судската власт до судењето, осудата или изрекувањето на пресудата. Државата може да одреди, затворениците кои се осудени и на кои им е изречена казна, да се сметаат за притворени лица доколку сè уште не е постапено по нивните жалби.³¹

Во однос на постапувањето со притворените лица, во правилата се истакнува дека врз режимот кој се применува на притворените лица, не треба да има влијание можноста дека тие во иднина би можеле да бидат осудени за кривично дело. Правилата од овој дел предвидуваат дополнителни обезбедувања за притворените лица. Во постапувањето со притворените лица, властите треба да се раководат од правилата што важат за сите затвореници и да им дозволат на притворените лица да учествуваат во разни активности предвидени со овие правила.³²

ЕЗП содржат и посебни правила за сместување на притворените лица. Имено, на притворените лица, во мера во која е можно, треба да им биде дадена можност за сместување во посебни ќелии, освен кога тие може да имаат корист од заедничко сместување со другите притворени лица или доколку судот не донесе одлука за посебните услови за сместување на одредено притворено лице.³³

На притворените лица треба да им е дозволено да носат своја лична облека доколку е соодветна за носење во затвор. На притворените лица кои немаат соодветна лична облека, треба да им се обез-

²⁹ В. Правило 93 СМПЗ.

³⁰ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies).

³¹ В. Правило 94 ЕЗП.

³² В. Правило 95 ЕЗП.

³³ В. Правило 96 ЕЗП.

беди облека која нема да биде иста како униформите што ги носат затворениците.³⁴

Притворените лица треба јасно да бидат запознаени со нивното право на правна помош. На притворените лица треба да им се обезбедат сите потребни услови да ја подготват нивната одбрана и да се состанат со нивните правни застапници.³⁵

Одредбите што се однесуваат на контакт со надворешниот свет, предвидуваат дека, освен доколку постои посебна забрана за одреден временски период донесена од страна на судски орган, во одреден предмет, на притворените лица треба да им биде дозволено: а. да примаат посети и да комуницираат со семејството и со други лица на ист начин како и затворениците; б. да примаат дополнителни посети и да имаат дополнителен пристап до другите облици за комуникација; в. да имаат пристап до книги, весници и други медиуми.³⁶

На притворените лица треба да им биде понудено да работат, но тоа не треба да се бара од нив. Доколку притворените лица одберат да работат, сите одредби од правилото 26 од ЕЗП треба да се применуваат за нив, вклучително и оние што се однесуваат на надоместокот.³⁷

Доколку притворено лице бара да му биде дозволено врз него да се примени режимот за затвореници, затворската управа треба да го одобри тоа барање во мера во која е тоа можно.³⁸

3.3 Извршување на мерката притвор согласно извршното казнено право на Република Македонија

Прашањата за притворот, и тоа, основите за определување притвор, органот надлежен за определување притвор во претходна постапка, елементите на решението за притвор, изведувањето на лицето пред судија и определување бранител, доставувањето на решението за притвор и правото на жалба, краткотраен притвор, траење на притворот во истражната постапка, траење на притворот по одобрување на обвинителниот акт, укинување на притворот и притвор по објавување на пресудата, се уредени со членовите 164-174 од Законот за кривичната постапка и не се предмет на анализа во овој труд.

³⁴ В. Правило 97 ЕЗП.

³⁵ В. Правило 98 ЕЗП.

³⁶ В. Правило 99 ЕЗП.

³⁷ В. Правило 100 ЕЗП.

³⁸ В. Правило 101 ЕЗП.

ЗКП во членовите 175-180 ја уредува постапката со притворениците. Куќниот ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите е пропишан со Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите.³⁹

3.3.1 Притворски одделенија во затворите во Република Македонија

Согласно домашната регулатива мерката притвор се извршува во притворските одделенија на затворите во Република Македонија. Лицата со изречена мерка притвор (притворените лица) мерката ја издржуваат во одделни простории на затворот (притворски одделенија).⁴⁰ Лицата кои се наоѓаат во притвор се одвојуваат од лицата кои ја издржуваат казната затвор.⁴¹

Согласно Решението за распоредување на осудените, казнетите и малолетните лица во казненопоправните и воспитно-поправните установи⁴² мерката притвор се извршува во: Затвор Битола, Затвор Прилеп, Затвор Гевгелија, Затвор Охрид, Затвор Скопје, Затвор Куманово, Затвор Тетово и во Затвор Струмица.⁴³

³⁹ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 1.

⁴⁰ *Ibid.*, член 2.

⁴¹ В. член 40 ЗИС.

⁴² Решение за распоредување на осудените, казнетите и малолетните лица во казненопоправните и воспитно-поправните установи („Службен весник на Република Македонија“ бр.84/2008).

⁴³ Така, во **Затвор Битола** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови Битола, Кичево и Ресен освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Во **Затвор Прилеп** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови Крушево и Прилеп освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Во **Затвор Гевгелија** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови Гевгелија, Кавадарци и Неготино освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Во **Затвор Охрид** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови Дебар, Охрид и Струга освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Во **Затвор Скопје** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови Велес и Скопје 1, како и машки и женски лица спрема кои е

Ако просторот за притвор е исполнет или од други оправдани причини, надлежниот суд во согласност со судот и затворот на друго подрачје може да упати притворени лица и во друг затвор заради извршување на мерката притвор.

3.3.2 Положба на притворените лица *de jure*⁴⁴

Положбата на притвореното лице за време на издржувањето на казната затвор може да се согледа преку *дефинираниите права, должности и дисциплински одговорности*.

Современите пенитенцијарни системи, како и нашиот, на притворените лица со закон им гарантираат права што не смеат да бидат повредени и им одредуваат обврски чие исполнување не ја деградира нивната личност.

Постапка со притворениците. Sprema притворените лица се постапува согласно ратификуваните меѓународни конвенции, уставните и законски одредби кои го регулираат правниот статус на притворениците.⁴⁵

Sprema притворените лица се постапува со почитување на личноста и достоинството. При извршувањето на притворот не смее да се навредува личноста и достоинството на обвинетиот. Sprema притвореното лице може да се применуваат само ограничувања што се потребни да се спречи бегството и договор што би можел да биде

определен притвор од подрачјето на сите основни судови во Републиката за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Во **Затвор Куманово** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови: Кратово, Крива Паланка и Куманово освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Во **Затвор Тетово** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови Гостивар и Тетово освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Во **Затвор Струмица** се упатуваат машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјето на основните судови: Берово, Винаца, Делчево, Кочани, Радовиш, Свети Николе, Струмица и Штип освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор.

⁴⁴ За ова, в. повеќе: Арнаудовски, Љ./ Груевска-Дракулевски, А. (2013) „Пенологија (прв и втор дел)“, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, „2 Август С Штип“, Скопје.

⁴⁵ В. Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 3; В. правило бр. 84-93 СМППЗ и в. правило бр. 94-101 ЕЗП; За малолетници во притвор в. правило бр.85.(2) СМППЗ и правило бр. 11.1-11.2 и 35.1-35.4 ЕЗП.

штетен за успешното водење на постапката.⁴⁶ При извршување на мерката притвор се чува телесното и душевното здравје на притвореното лице, притоа водејќи сметка да се одржи редот и дисциплината во затворот, а да не се повреди достоинството на притвореното лице.⁴⁷

Прием на притворени лица. Притворено лице може да се прими односно задржи во затвор само врз основа на решение донесено од страна на надлежен суд со кое е одредена или продолжена мерката притвор. Решението се доставува до затворот и притвореното лице.⁴⁸

За приемот на притвореното лице се издава писмена потврда од страна на овластено службено лице, во која ќе се внесе датумот и часот на примањето.⁴⁹

При приемот во досието се внесуваат податоците за притвореното лице.⁵⁰ При прием притворените лица се запознаваат со куќниот ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија во затворите.⁵¹

Личен претрес на притвореното лице. Личниот претрес на притвореното лице го врши службено лице од ист пол, а на претресот задолжително присуствуваат две службени лица од ист пол како и притвореното лице.⁵²

Лекарски преглед на притвореното лице. При прием на притвореното лице се врши лекарски преглед од страна на затворски лекар. Прегледот се евидентира во соодветна документација за притворени лица. Лекарскиот преглед се врши без присуство на припадник од секторот за обезбедување, во рок од 24 часа од денот на приемот на притвореното лице, а најдоцна во рок од 72 часа. Во случај кога кај притвореното лице ќе се констатираат какви било повреди предизвикани со примена на физичка сила или средства за присилба или други знаци на физичко и психичко насилство, затворскиот лекар составува записник со детален опис на повредите и за-

⁴⁶ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 176.

⁴⁷ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 4.

⁴⁸ *Ibid.*, член 6.

⁴⁹ *Ibid.*, член 7.

⁵⁰ *Ibid.*, член 8.

⁵¹ *Ibid.*, член 16.

⁵² *Ibid.*, член 9.

клучок за начинот и средствата со кои се нанесени повредите. За констатираните повреди, затворскиот лекар веднаш го известува директорот на затворот. За утврдената состојба, директорот на затворот веднаш по писмен пат го известува надлежниот јавен обвинител.⁵³

Известување на семејството. Судот е должен во рок од 24 часа за притворувањето да го извести семејството на притвореното лице, освен ако лицето се противи на тоа. За притворувањето ќе се известат надлежниот орган за социјални работи, ако е потребно да се преземат мерки за згрижување на децата и на другите членови на семејството за кои се грижи притвореното лице.⁵⁴

На барање на притвореното лице, веднаш по притворањето или преместувањето од едно притворско одделение во друго, овластеното службено лице за тоа ќе го известат неговото семејство или лицето кое притворениот ќе го наведе. Од страна на директорот на затворот во најкраток рок се известува надлежниот суд, ако притвореното лице е приведено по потерница.⁵⁵

Доколку притвореното лице е странски државјанин, судот е должен во рок од 24 часа да го известат за притворувањето дипломатско-конзуларното претставништво на државата чиј државјанин е лицето или на државата која на друг начин е овластена да прима такви известувања, согласно со меѓународното право, или ако е бегалец или лице без државјанство со претставниците на меѓународните организации за заштита на лицата со таков статус.⁵⁶

Дневни активности на притворените лица. Распоредот на дневните активности на притворените лица во работни, неработни или празнични денови се уредува со дневниот распоред на затворот.⁵⁷

Предметите за лична употреба. Притвореното лице од предметите за лична употреба може да задржи: облека, долни алишта,

⁵³ *Ibid.*, член 10.

⁵⁴ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 175.

⁵⁵ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 5.

⁵⁶ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр.150/2010), член 175 и Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 5.

⁵⁷ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 40.

сопствена постелнина, нужен прибор за лична хигиена (четка за заби, сапун, крпа, шамивчиња, чорапи, чешел), очила, како и да набавува на сопствен трошок: храна, книги, весници и други работи што одговараат на неговите редовни потреби, доколку тоа не би било штетно за успешно водење на постапката. На притвореното лице му се одземаат ножеви, ножици, прибор за бричење, ремен, врвки од обувки, други опасни предмети кои би можеле да нанесат телесни повреди и да го загорзат сопствениот живот или животот на другите лица, скапоцени предмети и парични средства. Одземените предмети се евидентираат во соодветна документација за притворени лица, во која се наведува датум, час и вид на одземените предмети. За одземените предмети се изготвува записник, во кој се запишува видот, количината и другите нивни карактеристики. Записникот за одземените предмети го потпишуваат: овластеното службено лице што го извршило претресот и притвореното лице. На притвореното лице му се издава копија од записникот.⁵⁸

Одземените предмети се чуваат во магацинот на затворот, со исклучок на скапоцените предмети и паричните средства коишто се чуваат во сеф или на друго безбедно место во затворот. Со одобрение на надлежен суд одземените предмети од притвореното лице може да се предадат на неговото семејство или на друго лице што ќе биде одредено од негова страна.⁵⁹

Притвореното лице има право на свој трошок да набавува книги, весници и други работи што одговараат на неговите редовни потреби, доколку тоа не би било штетно за успешно водење на постапката. За тоа одлучува органот што ја спроведува истражната постапка.⁶⁰

Сместување на притворени лица. Притворените лица се сместуваат во посебни одделенија во затворот одвоено од осудените лица. Во зависност од расположливите капацитети за сместување, директорот на затворот или овластено службено лице ги распоредува притворените лица во притворското одделение на затворот. Во текот на траењето на мерката притвор од безбедносни причини, притвореното лице може да се преместува од просторија во просторија.⁶¹

⁵⁸ *Ibid.*, член 11.

⁵⁹ *Ibid.*, член 12.

⁶⁰ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 177.

⁶¹ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 13.

Собите за сместување на притворените лица треба да ги исполнуваат просторните, здравствените и хигиенски услови. Во иста просторија не се сместуваат притворени лица од различен пол и соучесниците во сторувањето на кривичното дело. Малолетните притворени лица се сместуваат одвоено од полнолетните.⁶²

Во иста просторија не можат да бидат затворени лица кои не се од ист пол. По правило, во иста просторија не можат да се сместуваат лица кои учествувале во извршување на исто кривично дело ниту лица кои се на издржување казна со лица во притвор. Ако е тоа можно, лицата кои сториле кривично дело во поврат нема да се сместуваат во иста просторија со други лица лишени од слобода врз кои би можеле штетно да влијаат. Притвореното лице има право да бара притворот да го издржува во индивидуална просторија.⁶³

Облека и постелнина на притвореното лице. Притвореното лице може да носи сопствена облека под услов да е чиста и уредна, како и да користи своја постелина.⁶⁴ Притвореното лице има право да носи своја облека и да се служи со свои постелни работи.⁶⁵

Лична хигиена на притвореното лице. При прием на притвореното лице ќе му се овозможи капење, а доколку има потреба неговата облека и предмети ќе се дезинфицираат.⁶⁶

Притворените лица ја одржуваат хигиената на телото и облеката, а управата на затворот им ги обезбедува потребните услови. Бричењето на притворените лица се врши секој работен ден, а потстрижувањето најмалку еднаш месечно. Капењето на притворени лица од машки пол се врши најмалку еднаш неделно, додека за притворени лица од женски пол капењето се врши најмалку два пати неделно.⁶⁷

⁶² *Ibid.*, член 14.

⁶³ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 176.

⁶⁴ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 15.

⁶⁵ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 177.

⁶⁶ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 18.

⁶⁷ *Ibid.*, член 19.

Притворените лица секојдневно ја одржуваат хигиената во просториите во кои престојуваат. Постелнината редовно се тресе и проветрува најмалку еднаш неделно, а се менува на секои 15 дена.⁶⁸

Затворскиот лекар редовно врши контрола на хигиената на притворените лица и просторите во кои тие престојуваат.⁶⁹

Исхрана на притвореното лице. Притворените лица добиваат бесплатна храна. Храната се дава во три оброци дневно. Термините за појадок, ручек и вечера ги утврдува директорот на затворот. Количината и видот на храната како и додатоците за малолетни лица и трудници се даваат по таблицата за исхрана на притворените лица. На болните притворени лица им се дава посебен режим на исхрана со одобрение на лекар. Контролата на квалитетот на храната редовно ја врши затворскиот лекар.⁷⁰

Притвореното лице има право да се храни на свој трошок.⁷¹ Ако притвореното лице се храни на свој трошок, управата на затворот ќе му овозможи да набавува храна. Притвореното лице може да се претплати за храна преку управата на затворот доколку има парични средства како негов депозит. Храна може да доставува и неговото семејство, како и други лица со одобрение од надлежниот суд. Кога притвореното лице прима храна и безалкохолни пијалаци од неговото семејство или други лица, може да прими само храна и безалкохолни пијалаци кои се индустриски спакувани со декларација во пластична амбалажа, спакувани во тетрапак, стаклена амбалажа или лимена амбалажа, а не подготвени во домашни услови.⁷²

Храната, садовите и другите предмети во кои се донесува или испраќа храната се прегледуваат од страна на припадник од секторот за обезбедување или друго овластено службено лице од затворот, а потоа му се предаваат на притвореното лице. Ако при прегледот се најдат скриени предмети за тоа ќе се извести судот што ја води постапката и ќе се постапи по одлуката на судот.⁷³

⁶⁸ *Ibid.*, член 20 и Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр.150/2010), член 177.

⁶⁹ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 21.

⁷⁰ *Ibid.*, член 27.

⁷¹ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 177.

⁷² Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 28.

⁷³ *Ibid.*, член 29.

Притворените лица не може да примаат или да набавуваат алкохолни пијалаци.⁷⁴

Одмор на притвореното лице. Притвореното лице има право на осумчасовен непрекинат одмор во време од 24 часа. Покрај тоа нему ќе му се обезбеди движење на отворен простор во затворот најмалку два часа дневно.⁷⁵

На притворените лица им се овозможува престој на свеж воздух најмалку два часа секој ден и во за тоа одреден затворски простор. На чист воздух се шетаат заедно лицата сместени во иста просторија. Истовремено не се шетаат притворени лица од различни простории, и тоа:

- притворени лица кои учествувале во извршување на исто кривично дело;

- притворени лица чие заедничко шетање би можело да биде штетно за постапката од други причини (запознавање и пренесување информации);

- притворени лица од машки и женски пол;

- малолетни и полнолетни притворени лица;

- притворени лица со лица кои издржуваат казна затвор.

Во текот на шетањето, притворените лица се движат слободно и можат да разговараат без да прават врева. Старите или болни притворени лица кои не се способни да шетаат, можат во времето определено за шетање да престојуваат на чист воздух. Шетањето се врши под надзор на припадници од секторот за обезбедување. На притворените лица им се овозможува да вршат физички и рекреативни активности во рамки на можностите на притворското одделение на затворот, но не за сметка на времето кое притворените лица го поминуваат на свеж воздух.⁷⁶

Во секоја просторија притворените лица може да имаат еден радиоприемник и еден ТВ-приемник на принцип на централно вклучување и исклучување, со големина на екран најмногу 20 инчи, односно 51 сантиметар. Нивното користење се одредува со распоре-

⁷⁴ *Ibid.*, член 30.

⁷⁵ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 177.

⁷⁶ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 31.

дот на дневните активности во притворското одделение на притворот. Радио и ТВ-приемникот може да ги обезбеди затворот или притвореното лице.⁷⁷

Работа на притвореното лице. Ако притвореното лице бара да работи, судијата на претходна постапка, односно претседателот на советот, во спогодба со управата на затворот, може да дозволи тоа да работи во кругот на затворот на работи што одговараат на неговите психофизички особености, под услов тоа да не е штетно за водењето на постапката. Начинот на примањето и распоредувањето на притворените во затворите, како и организирањето на работата на притвореното лице ги пропишува министерот за правда.⁷⁸

Директорот на затворот обезбедува услови за работа на притвореното лице по негово барање, доколку има одобрение од истражниот судија или претседателот на советот.⁷⁹

Здравствена заштита на притвореното лице. Затворскиот лекар се грижи за здравствената состојба на притворените лица. Секое притворено лице има здравствен картон во кој при приемот, во текот на извршувањето на мерката притвор и при отпуштањето се внесуваат сите податоци за неговата здравствена состојба.⁸⁰

Во случај на нарушена здравствена состојба на притворено лице му се дава лекарска помош во затворската амбуланта или во друга погодна просторија. Притвореното лице може само да се јави на лекарски преглед. Прегледот се евидентира во соодветна документација во притворското одделение на затворот. Кога постои потреба од болничко лекување, притвореното лице се упатува во најблиската болница по одобрение на надлежниот суд. Во итни случаи, притвореното лице се хоспитализира и без одобрение на надлежниот суд. За извршената хоспитализација веднаш по писмен пат се известува надлежниот суд.⁸¹

По одобрение и надзор на судот што ја води постапката или под надзор на лицето што ќе го определи судот, притвореното лице

⁷⁷ *Ibid.*, член 32.

⁷⁸ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 177.

⁷⁹ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 22.

⁸⁰ *Ibid.*, член 17.

⁸¹ *Ibid.*, член 23.

може да го прегледа лекар по негов избор, при што направените трошоци паѓаат на негов товар. Притвореното лице претходно ќе го прегледа затворскиот лекар. Прегледот на притвореното лице се врши во работно време во затворската амбуланта, во друга погодна просторија или во здравствена установа. Во итни случаи, лекарскиот преглед може да се врши во текот на целото деноноќие. На прегледите присуствува затворскиот лекар.⁸²

Во случај кога во текот на издржување на мерката притвор кај притвореното лице ќе се констатираат какви било повреди предизвикани со примена на физичка сила или средства за присилба или други знаци на физичко и психичко насилство, затворскиот лекар составува записник со детален опис на повредите и заклучок за начинот и средствата со кои се нанесени повредите. За констатирани повреди, затворскиот лекар веднаш го известува директорот на затворот. За утврдената состојба, директорот на затворот веднаш по писмен пат го известува надлежниот јавен обвинител.⁸³

Притвореното лице може да набавува лекови на сопствен трошок преку своето семејство или други лица. Лековите се прегледуваат и одобруваат од страна на затворскиот лекар.⁸⁴

Посети. По одобрение на судијата на претходната постапка во текот на истражна постапка и по негов надзор или под надзор на лице кое тој ќе го определи, притвореното лице, во границите на кукниот ред, можат да го посетуваат блиски роднини, а по негово барање - лекар и други лица. Шефови на дипломатско-конзуларните претставништва во Република Македонија по одобрение на судијата на претходната постапка кој ја спроведува истражната постапка имаат право да го посетуваат и без надзор да разговараат со притвореното лице државјанин на нивната држава. Одобрение за посета се бара преку Министерството за правда. Народниот правобранител на Република Македонија, претставниците на Европскиот комитетот за превенција од тортура или понижувачко однесување или казнување на Советот на Европа, претставниците од Поткомитетот за превенција од тортура и друг вид нечовечно постапување или казнување при Комитетот за спречување на тортурата при Организацијата на Обединетите нации имаат право без дозвола и одобрение да ги посетуваат и без надзор да разговараат со притворени лица. Претстав-

⁸² *Ibid.*, член 24.

⁸³ *Ibid.*, член 25.

⁸⁴ *Ibid.*, член 26.

ници на Меѓународниот комитет на Црвениот крст имаат право по одобрение на судијата на претходната постапка да ги посетуваат и без надзор да разговараат со притворените лица.⁸⁵

Посетите на притворените лица се извршуваат во за тоа посебно одредени простории опремени така што се овозможува визуелен и слушен контакт на притвореното лице и посетителот, но ќе се спречи непосреден физички контакт. Посетата на притвореното лице може да биде во траење од 30 до 60 минути, а по одобрение на директорот на затворот посетата може да трае и подолго. Посетите на притворените лица се вршат во одделна просторија за таа намена во присуство на припадник од секторот за обезбедување. Припадникот од секторот за обезбедување кој е присутен на посетата може да ја прекине, доколку притвореното лице и посетителот ја користат посетата на начин кој би можел негативно да се одрази на водењето на постапката. За прекинување на посетата и причините кои довеле до тоа, управата на затворот писмено ќе го извести надлежниот суд. Ако судот што ја води постапката одобрил разговор со притворено лице без присуство на припадник од секторот за обезбедување, управата на затворот ќе го овозможи одобрениот разговор, а притоа да не биде нарушена безбедноста на затворот.⁸⁶

Бранителот може со притвореното лице слободно и без надзор да се допишува и да разговара. По исклучок, судијата на претходната постапка ова право може да го подложи само на визуелен надзор ако притворот е одреден по основ дека постои основан страв дека ќе ги сокрие, фалсификува или уништи трагите на кривичното дело или ако особени околности укажуваат дека ќе ја попречува кривичната постапка со влијание врз сведоците, вештаците, соучесниците или прикривачите, а постои веројатност дека обвинетиот ќе ги злоупотреби контактите со бранителот (в. член 80 ЗКП).

Бранителот на притвореното лице може да го посетува притвореното лице секој работен ден без ограничување на траењето на посетата, но во рамките на работното време. Во исклучителни случаи, по одобрение на судот што ја води постапката посетата може да се изврши во друг ден или вон определеното време. Посетата на притвореното лице од страна на бранителот се врши во одделна про-

⁸⁵ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 178.

⁸⁶ Правилник за кукен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 33.

сторија за таа намена без присуство на припадник од секторот за обезбедување. Бранителот може да ја оствари посетата, доколку поседува полномошно и тоа во два примерока заверени со приемен печат од судот и потпис на судијата, од кои едниот примерок е во оригинал. Примерокот во оригинал станува составен дел на личниот лист на притвореното лице. Припадник од секторот за обезбедување може да ја прекине посетата, доколку има индикации дека притвореното лице и бранителот ја користат посетата на начин кој би можел негативно да се одрази на водењето на постапката. За прекинување на посетата и причините кои довеле до тоа, управата на затворот писмено ќе го извести надлежниот суд.⁸⁷

Допишување. Притвореното лице може да се допишува со лица надвор од затворот со знаење и под надзор на органот што ја спроведува истражната постапка. Овој орган може да забрани испраќање и примање писма и други пратки штетни за водењето на постапката. Испраќањето на молба, поплака или жалба не може никогаш да се забрани. По поднесено обвинение или приватна тужба до правосилноста на пресудата, овластувањата на судијата на претходната постапка во текот на истражна постапка ги врши претседателот на советот.⁸⁸

Телефонски разговори. По одобрение на надлежниот суд, притворените лица може да остваруваат телефонски разговори на претходно одобрени телефонски броеви.⁸⁹

Примање пратки. Сите писмени пратки што ги испраќа или прима притвореното лице, управата на затворот ги праќа до судот што ја води постапката и постапува по одлуката на судот. При предавањето на поштата до судот се наведува денот на приемот на пратката. Сите пратки што притвореното лице ги прима и испраќа се евидентираат во соодветна документација за притворени лица.⁹⁰

Притвореното лице може да прима пакети со тежина до 5 кг со облека, обувки, постелнина или лични предмети како и прехранбени производи, кои се лично донесени или пратени по пошта. Испраќачот или доносителот кон пакетот треба да приложи попис

⁸⁷ *Ibid.*, член 34.

⁸⁸ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 178.

⁸⁹ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 35.

⁹⁰ *Ibid.*, член 36.

на содржината. Пакети пратени по пошта се примаат секој ден. Од страна на директорот на затворот со дневниот распоред се одредуваат деновите и времето во кое се примаат пакетите.⁹¹

Пакетите се прегледуваат пред да бидат вработени на притвореното лице. Прегледот на донесен пакет го врши службено лице во присуство на доносителот и заедно со доносителот го потпишуваат пописот на содржината, а притвореното лице го потпишува овој попис при преземање на пакетот. Пакетот примен по пошта го прегледува службено лице во присуство на притвореното лице по што и двајцата го потпишуваат пописот на содржината. Ако при прегледот се најдат предмети кои не се дозволени и кои притвореното лице не може да ги задржи кај себе, тие се одземаат со потврда, а за тоа веднаш ќе се извести надлежниот суд. Со одземените предмети се постапува согласно одредбите на Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите.⁹²

Притворените лица не поседуваат парични средства во себе. Кога кај притвореното лице ќе се пронајдат парични средства, веднаш ќе му се одземат и ќе се чуваат како негов депозит. За одземените парични средства се составува записник во кој се запишува видот и количината на паричните средства. Записникот за одземените предмети го потпишуваат: овластеното службено лице што го извршило претресот и притвореното лице. На притвореното лице му се издава копија од записникот. Паричните средства што по пошта се испраќаат на притвореното лице се чуваат како негов депозит во затворот, а износот се евидентира во магацинска книга за депозити на притворените лица. Со паричните средства од депозитот притвореното лице може да набавува храна, облека и други предмети кои може да ги поседува.⁹³

Дисциплинска и материјална одговорност на притвореното лице. Притворените лица во текот на издржување на мерката притвор се придржуваат на наредбите на директорот на затворот и припадниците на секторот за обезбедување, а притоа почитувајќи ги одредбите од Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите.⁹⁴

Притворените лица не треба да:

⁹¹ *Ibid.*, член 37.

⁹² *Ibid.*, член 38.

⁹³ *Ibid.*, член 39.

⁹⁴ *Ibid.*, член 41.

- прават врева, гласно да се расправаат, да се караат, да се довикуваат, да фрлаат низ прозорец разни предмети;
- се тетовираат и самоповредуваат;
- тргуваат со лекови, да вршат размена на предмети, да земаат на заем предмети;
- учествуваат во хазардни игри;
- пишуваат по сидови, мебел и затворскиот инвентар;
- вршат преместување на мебелот во собата.

Притворените лица внимателно го чуваат инвентарот во просторијата каде што престојуваат. За секое намерно оштетување на инвентарот, штетата се наплаќа од притвореното лице. Кога е направена материјална штета чиј извршител е непознат, штетата се наплаќа рамномерно од сите притворени лица кои престојуваат во просторијата.⁹⁵

Секое допишување и разговор меѓу притворени лица сместени во различни простории, меѓу притворени и осудени лица, како и секое недозволено усно или писмено комуницирање со лице што се наоѓа во затворот, ќе биде спречено од овластено службено лице. Притворените лица кои се сместени во различни простории не можат без одобрение на директорот на затворот меѓусебно да разменуваат книги, весници и други предмети погодни за пренесување на информации. Притворените лица не можат да вршат меѓусебна купопродажба или замена на предмети.⁹⁶

Во случај да се забележи договарање на притворените лица што би можело да биде штетно за успешно водење на постапката и за безбедноста на установата од страна на директорот на затворот, а во итни случаи и од заповедникот на секторот за обезбедување ќе се направи разместување на притворените лица во притворското одделение во затворот.⁹⁷

Непочитувањето на одредбите од Правилникот за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите и на наредбите на директорот на затворот и секторот за обезбедување претставува дисциплински престап. За секој дисциплински престап на притворените лица, директорот на затворот во рок од три дена го известува судот што ја води постапката.⁹⁸

⁹⁵ *Ibid.*, член 42.

⁹⁶ *Ibid.*, член 43.

⁹⁷ *Ibid.*, член 44.

⁹⁸ *Ibid.*, член 45.

За дисциплински престапи на притвореното лице судијата на претходната постапка, односно претседателот на советот може да изрече дисциплинска казна ограничување на посети. Ова ограничување не се однесува на комуникацијата на притвореното лице со бранителот. Против решението за казната е дозволена жалба до советот составен од тројца судии на надлежниот суд во рок од 24 часа од часот на приемот на решението. Жалбата не го задржува извршувањето на решението.⁹⁹

Бегство на притворено лице. Во случај на бегство на притворено лице, директорот на затворот веднаш го известува Министерството за внатрешни работи и судот што ја води постапката.¹⁰⁰

Средства за присилба. Средства за присилба и посебни мерки за одржување на редот и безбедноста, овластено службено лице може да употреби единствено под услови пропишани со закон.¹⁰¹

Надзор над притворениците. Надзор над притворениците врши претседателот на надлежниот првостепен суд. Претседателот на судот или судијата кој тој ќе го определи е должен најмалку еднаш неделно да ги посети притворениците без присуство на надзорникот и стражарите и ако најде за потребно да информира како се хранат притворениците, како се снабдуваат со други потреби и како се постапува со нив. Претседателот, односно судијата кој тој ќе го определи е должен да преземе потребни мерки да се отстранат неправилностите воочени при посетата на затворот. Определениот судија не може да биде судијата на претходната постапка. Претседателот на судот, судијата на претходната постапка и Народниот правобранител на Република Македонија можат да го посетат притвореното лице во кое било време, да разговараат со него без присуство на службени лица и да примаат поплаки од него.¹⁰²

Спровод и отпуштање од притворското одделение на затворот. Спровод на притворено лице се врши само по писмен налог од судот што ја води постапката. Спровод на притворено лице вршат припадници од секторот за обезбедување на затворот. Налогот за

⁹⁹ Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010), член 179.

¹⁰⁰ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 46.

¹⁰¹ *Ibid.*, член 47.

¹⁰² Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр.150/2010), член 180.

спровод се чува во соодветна документација за притворени лица до завршување на постапката.¹⁰³

Отпуштање на притвореник. Отпуштањето на притвореното лице се врши по правосилно решение од судот што ја води постапката. Управата на затворот го отпушта притвореното лице по приемот на решението во определеното време. Отпуштањето на притвореното лице се евидентира во соодветна документација за притворени лица.¹⁰⁴

При отпуштање на притвореното лице се врши лекарски преглед од страна на затворски лекар. Прегледот се евидентира во соодветна документација за притворени лица.¹⁰⁵

При отпуштањето на притвореното лице му се предаваат сите одземени предмети и паричните средства чувани како депозит. За предадените одземени предмети, управата на затворот издава потврда која се потпишува од притвореното лице и од овластено службено лице.¹⁰⁶

Преместување на притвореник. Кога притвореното лице се преместува во притворско одделение на друг затвор, во соодветната документација за притворени лица се евидентира називот на судот што го издал налогот, број и датум на налогот, кога и во кој затвор е упатено притвореното лице. Кога притворено лице се преместува во притворско одделение на друг затвор се доставуваат неговите одземени предмети и парични средства чувани како депозит. При прием во притворското одделение на затворот во кој се преместува притвореното лице, се постапува согласно одредбите од овој Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделиња на затворите.¹⁰⁷

Известување за смрт на притвореник. Во случај на смрт на притворено лице од страна на директорот на затворот веднаш се известува Министерството за правда, судот што ја води постапката, надлежниот јавен обвинител и семејството на починатото лице. По

¹⁰³ Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделиња на затворите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2011), член 48.

¹⁰⁴ *Ibid.*, член 49.

¹⁰⁵ *Ibid.*, член 50.

¹⁰⁶ *Ibid.*, член 51.

¹⁰⁷ *Ibid.*, член 52.

констатираните причини за смртта од страна на судот, починатото лице се предава на неговото семејство. Во случај кога починатото лице нема семејство или од која било причина семејството не сака да го изврши закопот, трошокот за закопот паѓа на товар на судот што ја води постапката. Предметите на починатото лице се предаваат на неговото семејство. За смртта на притвореното лице, затворот писмено го известува надлежниот орган за водење на матична евиденција.¹⁰⁸

3.4 Положба на притворените лица *de facto* (резултати од истражувањето, анализа и дискусија)

Податоците за извршувањето на мерката притвор во Република Македонија се доста оскудни. Сепак, преку извештаите на Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ)¹⁰⁹ и Националниот превентивен механизам (НПМ) при Народниот правобранител,¹¹⁰ како и годишните извештаи на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на казненопоправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија,¹¹¹ може да се согледаат проблемите со кои се соочува пенитенцијарниот систем во однос на извршувањето на мерката притвор во нашата земја.

Од големо значење за заштита на правата на осудените и притворените лица се превентивните посети што ги вршат Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ)¹¹² и Националниот превентивен механизам (НПМ)^{113/114} при Народниот правобранител.¹¹⁵

¹⁰⁸ *Ibid.*, член 53.

¹⁰⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) <http://www.cpt.coe.int/en/>.

¹¹⁰ Национален превентивен механизам (НПМ). http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam.aspx.

¹¹¹ Годишни извештаи на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на казненопоправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија (2008, 2009, 2010, 2011, 2012 и 2013 година). <http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mk&id=godizv>.

¹¹² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) <http://www.cpt.coe.int/en/>. КПТ организира посети на места во кои лицата се лишуваат од слобода, со цел да се оцени како се постапува со лицата лишени од слобода. Овие места вклучуваат затвори, центри за лишување од слобода на малолетници, полициски станици, центри за сместување имигранти, психијатриски болници, центри за социјална заштита, итн. Деле-

гациите на КПП имаат неограничен пристап до институциите во кои се сместуваат лица лишени од слобода и имаат право да се движат низ нив без ограничување. Се земаат изјави од лицата лишени од слобода и слободно комуницираат со секој што може да обезбеди информации. По секоја посета, КПП испраќа детален извештај за засегнатата држава. Овој извештај вклучува наоди на КПП, препораки, коментари и барања за дополнителни информации. КПП, исто така, бара детален одговор на прашањата покренати во неговиот извештај. (<http://www.cpt.coe.int/en/about.htm>).

¹¹³ Република Македонија го потпиша Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура на 1.9.2006 година, додека Собранието на Република Македонија го ратификуваше истиот протокол на 30.12.2008 година, со што го назначи Народниот правобранител да дејствува како Национален превентивен механизам (НПМ) во Република Македонија чија основна задача е превенција од тортура и друг вид сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување. Националниот превентивен механизам во Република Македонија својот мандат и надлежности ги црпи од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување и Законот за Народниот правобранител, а има изготвено и посебен Правилник за начинот на вршење превенција и методологија за начинот на спроведување на превентивните посети. Националниот превентивен механизам своите активности ги спроведува во согласност со Годишна програма за работа одобрена од Народниот правобранител. Согласно Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (ОПКАТ), [Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Adopted on 18 December 2002 at the fifty-seventh session of the General Assembly of the United Nations by resolution A/RES/57/199 entered into force on 22 June 2006.

<http://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/Pages/OPCAT.aspx>

Факултативен протокол кон Конвенцијата против тортура и други свирепи, нечовечни или понижувачки постапувања или казнувања (Службен весник бр. 165/2008). (<http://www.ombudsman.mk/upload/NPM-dokumenti/Pravna%20ramka%20NPM/Fakultativen%20protokol%20na%20konvencijata%20mkd.pdf>).

Националниот превентивен механизам има надлежност: а) редовно да го испитува постапувањето кон лицата лишени од слобода во местата на лишување од слобода како што е дефинирано во член 4, со цел зајакнување, доколку е потребно, на нивната заштита од тортура и од друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување; б) да дава препораки на релевантните органи, со цел подобрување на постапувањето и на условите на лицата лишени од слобода и спречување на тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, земајќи ги предвид релевантните норми на Обединетите нации; в) да поднесува предлози и согледувања во врска со постоечкото или со нацрт-законодавството. Народен правобранител, Национален превентивен механизам, Годишен извештај на НПМ за 2012 година, Скопје, мај 2013, стр. 9-10.

¹¹⁴ Националниот превентивен механизам (НПМ) согласно Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување е национално тело кое редовно го испитува постапувањето кон лицата лишени од слобода со цел зајакнување, ако е потребно, на нивната заштита од тортура и од друг вид на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/npm_vo_rm.aspx

Од анализата на извештаите генерален заклучок е дека независно од тоа што на притворените лица со закон и со меѓународни документи им се гарантираат права што не смеат да бидат повредени и им се одредуваат обврски чие исполнување не ја деградира нивната личност, сепак, во пракса постои дискрепанца помеѓу положбата на притворениците *de jure* и *de facto*.

Клучните проблеми со кои се соочува нашиот пенитенцијарен систем во однос на извршувањето на мерката притвор се: пренатрупаност (пренаселеност) на притворските одделенија во затворите; супстандардни услови во притворските одделенија на затворите, несоодветен режим за притворените лица, несоодветно постапување со притворените лица од страна на затворскиот персонал, несоодветна исхрана, несоодветна здравствена заштита на притворениците, несоодветна кадровска екипираност на притворските одделенија, итн.

Во продолжение на трудот е даден кус осврт врз позначајните актуелни и акутни проблеми на пенитенцијарниот систем во делот на извршувањето на мерката притвор што за последица има кршење на правата на притворениците загарантирани со меѓународните документи и со националната легислатива.

Пренатрупаност (пренаселеност) на притворските одделенија во затворите. Согласно годишните извештаи на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на казненопо-

¹¹⁵ За да може Националниот превентивен механизам да ги спроведе во практика своите надлежности, ОПКАТ во член 20 на НПМ-от му дава овластувања за: а) пристап до сите информации што се однесуваат на бројот на лица лишени од слобода како што е дефинирано во член 4, како и до бројот на места и нивни локации; б) пристап до сите информации што се однесуваат на постапувањето со тие лица, како и на условите на нивното лишување од слобода; в) пристап до сите места на лишување од слобода и нивните инсталации и објекти; г) можност за разговори без надзор со лицата лишени од слобода, без сведоци и тоа или лично или со преведувач, ако тоа се смета за неопходно, како и со кое било друго лице за кое националните превентивни механизми имаат мислење дека може да даде релевантни информации; д) слобода да ги избере местата кои сака да ги посети и лицата со кои сака да разговара; е) слобода да контактира со ПКТ, на истиот да му испраќа информации и со истиот да одржува состаноци.

Националниот превентивен механизам има обврска да ги чува доверливите информации кои биле споделени со него од страна на органите на државната власт и лицата лишени од слобода и не смее да објавува лични податоци без јасно дадената согласност од лицето. Во соработка и врз претходна согласност на Народниот правобранител, невладините организации регистрирани во Република Македонија и организациите кои имаат статус на хуманитарни организации во Република Македонија, можат да преземаат некои од надлежностите на Националниот превентивен механизам. Национален превентивен механизам (НПМ). http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam.aspx.

правните и воспитно-поправните установи во Република Македонија,¹¹⁶ капацитетот на притворското одделение во Скопје е за 310 притворени лица,¹¹⁷ во Затворот Прилеп е за 17 притворени лица, во Затворот Битола и Затворот Тетово е за 11 лица, во Затвор Куманово е за 50 лица, додека притворското одделение во Затвор Гевгелија е за 6 притворени лица.

Табела 1.

Број на притворени лица кои издржувале мерка притвор во текот на 2015 година според установата во која ја издржувале мерката притвор

2015	Прв квартал 31.4.2014			Втор квартал 31.8.2014			Трет квартал 31.12.2014		
	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	малолет ни лица
Затвор Скопје	293	4	2	267	6	0	235	4	2
Затвор Куманово	19	0	0	26	0	0	28	0	0
Затвор Тетово	17	0	0	18	0	0	14	0	0
Затвор Битола	12	0	0	17	0	0	11	0	0
Затвор Прилеп	17	0	0	13	0	0	19	0	0
Затвор Гевгелија	2	0	0	2	0	0	0	0	0
Затвор Охрид	7	0	0	8	0	0	7	0	0
Вкупно	367	4	2	351	6	0	314	4	2

Извор: Управа за извршување санкции

Во табела 1 е даден бројот на притворени лица кои издржувале мерка притвор во текот на 2015 година според установата во која ја издржувале мерката притвор. Од анализата на податоците

¹¹⁶ Годишни извештаи на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на казненопоправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија (2008, 2009, 2010, 2011, 2012 и 2013 година).

<http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mak&id=godizy>.

¹¹⁷ Според Годишниот извештај на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на казненопоправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија за 2010 година, капацитетот на притворското одделение во Затвор Скопје е 310 лица. Инаку, во претходните извештаи стои дека капацитетот на притворското одделение во Затвор Скопје е 290 лица.

може да се заклучи дека во одредени притворски одделенија во затворите има проблем на пренатрупаност. Колку за илустрација, во Затвор Битола и во Затвор Тетово е забележана константна пренатрупаност во притворските одделенија.

Во 2014 година проблемот со пренатрупаноста е понагласен и тоа во неколку притворски одделенија. На пример, во првиот квартал во Затвор Скопје во притворското одделение имало 61 притвореник повеќе од максималниот капацитет, а во вториот квартал имало повеќе 29 притвореници. Во Затвор Тетово и во Затвор Битола, ситуацијата е уште подраматична, имено во сите три квартали е забележана пренатрупаност и тоа, двојно и повеќе од двојно од максималниот капацитет на притворското одделение. Податоците се сумирани во табела 2.

Табела 2.

Број на притворени лица кои издржувале мерка притвор во текот на 2014 година според установата во која ја издржувале мерката притвор

2014	Прв квартал 31.4.2014			Втор квартал 31.8.2014			Трет квартал 31.12.2014		
	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	малолет ни лица
Затвор Скопје	371	15	2	339	13	2	308	12	5
Затвор Куманово	37	0	1	28	0	0	31	0	0
Затвор Тетово	23	0	0	16	0	0	25	0	0
Затвор Битола	20	0	0	18	0	0	12	0	0
Затвор Прилеп	16	0	0	8	0	0	2	0	0
Затвор Гевгелија	2	0	0	1	0	0	3	0	0
Затвор Охрид	15	0	0	9	0	0	7	0	0
Вкупно	484	15	3	419	13	2	388	12	5

Извор: Управа за извршување санкции

Во табела 3 е даден бројот на притворени лица кои издржувале мерка притвор во текот на 2013 година според установата во која ја издржувале мерката притвор. Од анализата на податоците

може да се заклучи дека во одредени притворски одделенија во затворите има проблем на пренатрупаност. Колку за илустрација, во вториот квартал во Затвор Скопје има пренатрупаност од 19,4 % односно имало 60 притвореници повеќе од максималниот капацитет на притворското одделение. А, во третиот квартал пренатрупаноста изнесувала 11,6 %. Пренатрупаноста во Затвор Тетово изнесувала 63,6 % во првиот и третиот квартал, а во вториот квартал повеќе од два пати. Затвор Битола бил два пати пренатрупан во првиот и вториот квартал, а во третиот квартал пренатрупаноста изнесувала 81,8 %. Во Затвор Прилеп, со капацитет од 17 лица во притворското одделение, пренатрупаноста во првиот квартал изнесувала 29,4 %.

Табела 3.

Број на притворени лица кои издржувале мерка притвор во текот на 2013 година според установата во која ја издржувале мерката притвор

2013	Прв квартал (1.1.-31.4.2013)			Втор квартал (1.5.-31.8.2013)			Трет квартал (1.9.-31.12.2013)		
	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	малолетни лица
Затвор Скопје	287	8	3	348	16	6	332	12	2
Затвор Куманово	0	0	/	0	0	/	9	0	/
Затвор Тетово	18	0	/	23	0	/	18	0	/
Затвор Битола	22	0	/	22	0	/	20	0	/
Затвор Прилеп	22	0	/	16	0	/	15	0	/
Затвор Гевгелија	6	0	/	2	0	/	2	0	/
Затвор Охрид	24	2	0	23	1	0	10	0	0
Вкупно	379	10	3	434	17	6	406	12	2

Извор: Управа за извршување санкции

Во 2012 година состојбата со пренатрупаноста на притворските одделенија во затворите е следна. Во Затвор Скопје во првиот квартал имало 1 лице повеќе од максималниот капацитет. Во Затвор Тетово и во Затвор Битола пренатрупаноста била повеќе од два пати

над максималниот капацитет. Во Затвор Прилеп пренатрупаноста била 41,2 % во првиот квартал и 17,6 % во вториот квартал.

Табела 4.

Број на притворени лица кои издржувале мерка притвор во текот на 2012 година според установата во која ја издржувале мерката притвор

2012	Прв квартал (1.1.-31.4.2013)			Втор квартал (1.5.-31.8.2013)			Трет квартал (1.9.-31.12.2013)		
	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	малолетни лица	мажи	жени	Мало- летни лица
Затвор Скопје	302	9	0	286	15	3	281	8	0
Затвор Тетово	25	0	/	26	0	/	22	0	/
Затвор Битола	25	0	/	24	0	/	25	0	/
Затвор Прилеп	24	0	/	20	0	/	15	0	/
Затвор Гевгелија	5	0	/	1	0	/	4	0	/
Затвор Охрид	16	0	1	12	0	0	21	1	0
Вкупно	397	9	1	369	15	3	368	9	0

Извор: Управа за извршување санкции

За периодот 2008-2011 година податоците не се анализирани од причина што истите се дадени со состојба 31.12.2010 година што не е податливо за анализа бидејќи притворот е особено динамична категорија, и покрај фактот дека во Република Македонија се изрекува притвор со долго траење.¹¹⁸

Во однос на проблемот на пренатрупаноста и Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување во последниот извештај¹¹⁹ од 20 декември 2012 (се однесува на посетата остварена 21-24 ноември

¹¹⁸ Вкупниот број на лица спрема кои се извршувала мерката притвор во текот на 2010 година во притворските одделенија на затворите во Република Македонија изнесувал 1 219 лица. Во текот на 2010 година мерката притвор им била укината или биле префрлени на издржување на казна затвор вкупно 889 лица. На 31.12.2010 година бројот на лица кои издржувале мерка притвор изнесува 330 притворени лица. УИС 2010 стр. 59.

¹¹⁹ Напомена: последната посета е спроведена во периодот 7-17 октомври 2014 година, но до денот на пишување на трудот сè уште не е објавен Извештајот од посетата.

2011)¹²⁰ се истакнува: „КПТ ја повторува својата препорака да се направи напор за да се намали стапката на пренатрупаност на ќелиите во притворското одделение на Затворот Скопје со цел да им се обезбеди на сите притвореници сместени во ќелии со повеќе лица да имаат најмалку по 4 m² простор за живеење.“¹²¹ Имено, делегацијата забележала дека „многу од ќелиите се преполни (на пример, четири притвореници во 11.5 m²).“¹²²

Понатаму, Делегацијата забележала дека нема подобрување ниту на состојбата во Затворот Тетово. Имено, „за време на посетата во 2011 година, 26 лица биле сместени во 11 ќелии, од кои шест со големина од само 5.2 m² (плус 1 m² санитарен јазол). Во извештајот од посетата во 2010 година, КПТ изјави дека ќелиите со помалку од 6 m² не треба, во принцип, да се користат за ноќевање на едно лице, а камоли за две лица. Сепак, делегацијата утврди дека шесте мали ќелии продолжуваат да се користат за сместување на две притворени лица...“¹²³ Оттука, КПТ забележува дека „што се однесува особено до стапката на пренаселеност на ќелиите, нормата од најмалку 4 m² животен простор по притвореник во ќелии во кои се сместуваат повеќе лица мора да биде исполнета.“¹²⁴

Во иста насока се и констатациите и забелешките што ги упатува и НПМ. Имено, при последователна посета НПМ утврдил дека во притворското одделение во Затвор Скопје состојбата воопшто не е променета и сè уште постои преполнетост. Имено, при последователната посета била затекната состојба на просторија во која биле сместени 12 притворени лица, а во неа има само еден санитарен јазол. НПМ забележал две лица кои немаат сопствени кревети и биле сместени да ноќеваат на душек поставен на подот (од кои едното било малолетно лице). Според НПМ, „загрижувачка е состојбата со старото крило Б во кое има сместени и по 10 лица во една просторија, ...сепак очигледно е дека преполнетоста доведува до лоши

¹²⁰ Делегација на Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ) изврши посета на Република Македонија во периодот 7-17 октомври 2014 година. Тоа е еднаесеттата посетата на КПТ во нашата земја. Извештајот дополнително треба да биде објавен. <http://www.cpt.coe.int/documents/mkd/2014-10-23-eng.htm>

¹²¹ В. извештај на КПТ, 2011: <http://www.cpt.coe.int/en/states/mkd.htm>, стр.19.

¹²² *Ibid.*, стр. 19.

¹²³ *Ibid.*, стр. 19.

¹²⁴ *Ibid.*, стр. 19.

услови за престој, слаба вентилација, недоволно воздух, како и нехигиена во самите простории.“¹²⁵

Делегацијата на КПТ забележала дека „исто така, нема подобрување на материјалните услови во притворското одделение во **Затворот Тетово**. За време на посетата во 2011 година, 26 лица биле сместени во 11 ќелии, од кои шест со големина од само 5.2 m² (плус 1 m² санитарен јазол). Во извештајот од посетата во 2010 година, КПТ изјави дека ќелиите со помалку од 6 m² не треба, во принцип, да се користат за ноќевање на едно лице, а камоли за две лица. ...Понатаму, ќелиите се влажни и смрдливи.“¹²⁶ Оттука, КПТ ги повикува националните власти уште еднаш да ги преземат неопходните чекори за отстранување на недостатоците забележани во Затвор Тетово.¹²⁷

Пренатрупаност е забележана и во **Затвор Охрид** од страна на Националниот превентивен механизам.¹²⁸

Супстандардни услови во притворските одделенија на затворите. Најзначајните забелешки што се упатуваат на притворските одделенија во затворите се токму супстандардните услови. Така, во последниот извештај¹²⁹ на Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување од 20 декември 2012 (се однесува на посетата остварена 21-24 ноември 2011)¹³⁰ се истакнува: „Материјалните услови во притворското одделение во **Затворот Скопје** се исти како оние опишани во извештајот за 2010 година (посета 12). Забележаните недо-

¹²⁵ В. извештај на НПМ, 2013:

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/izveshtai/godishni_izveshtai.aspx, стр.49-50.

¹²⁶ В. извештај на КПТ, 2011: <http://www.cpt.coe.int/en/states/mkd.htm>, стр. 19.

¹²⁷ *Ibid.*, стр. 19.

¹²⁸ В. извештај на НПМ, 2013:

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/izveshtai/godishni_izveshtai.aspx, стр.53

¹²⁹ Напомена: последната посета е спроведена во периодот 7-17 октомври 2014 година, но до денот на пишување на трудот сè уште не е објавен Извештајот од посетата.

¹³⁰ Делегација на Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ) изврши посета на Република Македонија во периодот 7-17 октомври 2014 година. Тоа е еднаесеттата посетата на КПТ во нашата земја. Извештајот дополнително треба да биде објавен.

<http://www.cpt.coe.int/documents/mkd/2014-10-23-eng.htm>

статоци во минатото и натаму остануваат, како што е продорна влага во ќелиите, малку природна светлина, несоодветно вештачко осветлување, минимална вентилација, свона за повикување што не функционираат и многу лоша хигиена. Покрај тоа, многу од ќелиите се преполни (на пример, четири притвореници во 11.5 m²). Ќелиите во крилото „Ц“ се во особено трошна состојба и преполни се со инсекти. Исто така, беа добиени многу наводи од притворениците дека морале неколку ноќи да спијат на душеци на подот кога прв пат пристигнале во затворот.¹³¹

Оттука, КПТ забележува дека „... на секој притвореник треба да му се обезбеди сопствен кревет. Исто така, од суштинско значење е ќелиите во „Ц“ крилото да бидат итно реновирани, вклучувајќи нови душеци и постелнина, како и воспоставување на програма за одржување и реновирање на сите ќелии (свона за повик, тоалети, поправка на тавани што протекуваат, итн.) Покрај тоа, на сите притвореници треба да им бидат обезбедени соодветни количини на производи за хигиена и да имаат секојдневно пристап до топла вода, а ќелиите треба соодветно да се загреваат. На притворениците треба да им биде дозволено да носат рачен часовник и биде дозволено огледало во ќелиите.“¹³²

Понатаму, „Делегацијата забележа дека на притворениците сè уште не им се обезбедени потребните средства за чистење и за одржување на соодветна состојба на хигиена во нивните ќелии. Притворениците не треба да ги мијат приборот за јадење или да се мијат себеси на чешма во тоалетот, и тие треба да имаат секојдневно пристап до топла вода. Покрај тоа, греењето во ќелиите воопшто не е доволно; со температури под нулата измерени надвор, ќелиите се загреваат само на неколку часа секој ден. КПТ, исто така, продолжува да не гледа валидно оправдување зошто на притворениците не им се дозволува да носат рачен часовник или зошто ќелиите не се опремени со огледало (на пример, метално).“¹³³

Што се однесува до забелешките на НПМ во однос на супстандардните услови, при последователната посета НПМ утврди дека „во притворското одделение во Затвор Скопје, ..., при премејрот на влага во овој дел беше измерено 65 % RH, што е над границите на максимално посакуваниот стандард од 30 до 60 %. Во останатите

¹³¹ В. извештај на КПТ, 2011:
<http://www.cpt.coe.int/en/states/mkd.htm>, стр. 19.

¹³² *Ibid.*, стр. 19.

¹³³ *Ibid.*, стр. 19.

крила иако влагата беше на пониско ниво, сепак очигледно е дека преполнетоста доведува до лоши услови за престој, слаба вентилација, недоволно воздух, како и нехигиена во самите простории.“¹³⁴

Делегацијата на КПТ забележала дека „исто така, нема подобрување на материјалните услови во притворското одделение во Затворот Тетово. Ќелиите се влажни и смрдливи.“¹³⁵ „Ниту еден од ќелиите не поседува полици, шкафови или стол, ниту се опремени со функционални свона за повик. Телевизори и огледала сè уште не се дозволени во ќелиите.“¹³⁶

Според извештаите на Националниот превентивен механизам при Народниот правобранител, конкретно според извештајот од 2013 година, во Воспитно-поправниот дом Тетово биле констатирани супстандардни услови. „Иако и претходно беа констатирани супстандардни услови во Воспитно-поправниот дом Тетово, при последната посета НПМ утврди дека лицата се сместени во стари притворски простории кои немаат греење, вентилација, во истите се наоѓаат и санитарните јазли, а влагата е над дозволеният максимум, односно повеќе од 70 % во просториите каде ноќеваат штитениците. Заради затекнатите состојби НПМ достави барање за преземање на итни мерки со кои ќе се подобрат условите на установата.“¹³⁷

При последователната посета на Затвор Гевгелија НПМ заклучи дека условите во притворскиот дел, како и во делот за изолација се исти, односно и понатаму не ги исполнуваат посакуваните стандарди за простории каде се сместуваат лица лишени од слобода. Исто така, НПМ констатираше дека просторот за прошетки не е заграден со цел користење при лоши временски услови. На шеталиштето се поставени клупи за одмор со покриен дел од трска, игралиште, а на истиот простор осудените лица вежбаат со тегови.¹³⁸ Лицата во притвор се жалеле на условите во кои се наоѓаат, дека истите немаат постелнина, креветите се стари, а просториите недоволни за сместување на повеќе лица.¹³⁹

¹³⁴ В. извештај на НПМ, 2013:

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/izveshtai/godishni_izveshtai.aspx, стр. 49-50.

¹³⁵ В. извештај на КПТ, 2011: <http://www.cpt.coe.int/en/states/mkd.htm>, стр. 19.

¹³⁶ *Ibid.*, стр. 19.

¹³⁷ В. извештај на НПМ, 2013:

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/izveshtai/godishni_izveshtai.aspx, стр. 49.

¹³⁸ *Ibid.*, стр. 54.

¹³⁹ *Ibid.*, стр. 54.

Може да заклучиме дека собите за сместување на притворените лица во Затвор Скопје, Затвор Тетово и Затвор Гевгелија не ги исполнуваат просторните, здравствените и хигиенските услови.

Несоодветен режим за притворениците. Во врска со активностите што им се нудат на притворениците, КПТ во Извештајот констатира дека „исто така, нема подобрување во однос на режимот што им се нуди на притворениците во притворските одделенија во **Затвор Скопје и Затвор Тетово.** Затворениците се затворени во нивните ќелии по 23 или повеќе часови секој ден, во период до две години. Не се нудат никакви активности на притворениците; дури и импровизираната соба за вежбање во Затворот Скопје повеќе не е на располагање бидејќи опремата е очигледно скршена. Сепак, треба да се напомене дека неодамна усвоениот Правилник за куќен ред за извршување на мерката притвор во притворските одделенија на затворите¹⁴⁰ дава можност да бидат инсталирани телевизори во секоја ќелија. Спроведувањето на оваа одредба значително ќе го подобри животот за притворениците.“¹⁴¹

„КПТ ги повикува националните власти да ги преземат сите неопходни чекори за да обезбедат образовни, културни и спортски активности за лицата во притвор со цел да им се овозможи да поминуваат разумен дел од денот надвор од ќелиите. Понатаму, одредбата од Правилникот за телевизори сега треба да се спроведува.“¹⁴²

„Во однос на пристапот до активности на отворено, на притвореници во притворските одделенија на Затвор Скопје и Затвор Тетово, сега им се нуди пристап на отворено секој ден; ова претставува значаен развој. Сепак, делегацијата прими жалби дека тоа обично трае многу помалку од еден час (на пример, за само 15 минути во неделите во Затвор Тетово) и секако, не два часа како што е пропишано во Законот за кривична постапка.“¹⁴³

КПТ би сакал да добие потврда дека на притворениците од притворските одделенија на затворите, вклучително и во Затворот Скопје и во Затворот Тетово, им се нуди законски пропишаниот минимум за вежби на отворено секој ден.“¹⁴⁴

¹⁴⁰ В. извештај на КПТ, 2011:

<http://www.cpt.coe.int/en/states/mkd.htm>, стр. 19.

¹⁴¹ *Ibid.*, стр. 20.

¹⁴² *Ibid.*, стр. 20.

¹⁴³ *Ibid.*, стр. 20.

¹⁴⁴ *Ibid.*, стр. 20.

Што се однесува до малолетниците кои се во притвор во **Затворот Скопје**, „во текот на посетата на притворското одделение на Затворот Скопје во 2011 година, делегацијата се состана со четворица малолетници, кои биле сместени во две ќелии, секоја со големина од 7 м². Ќелиите содржат еден сет кревети, тоалет („чулавец“) и маса, но не и столици. Малолетниците беа затворани по 23 или повеќе часа на ден и не им се нудат никакви активности, ниту, пак, биле редовно посетувани од страна на персоналот. Оваа состојба е неприфатлива.“¹⁴⁵

„Во извештајот од посетата во 2010 година, КПТ јасно ја изрази својата позиција дека малолетните лица лишени од слобода треба да се држат во објекти специјално дизајнирани за лица на оваа возраст, нудејќи режими прилагодени на нивните потреби и да располагаат со обучени лица за справувањето со млади лица. Јасно е од наодите на делегацијата, дека не е преземена никаква акција за овие правила да се применуваат на притворените малолетни лица во затворот Скопје.“¹⁴⁶

„КПТ препорачува националните власти да преземат конкретни чекори за да се осигура дека на малолетниците кои се во притвор во Затворот Скопје или во други затвори им се нудат образовни и рекреативни активности, кои ги земаат предвид специфичните потреби на нивната возрастна група. Физичкото образование треба да биде застапено со најголем дел во таа програма. Се разбира, препораката од став 30 што се однесува на материјалните услови во притвор, исто така, се однесува и на малолетните притвореници.“¹⁴⁷

КПТ регистрирала и случај на малолетно лице на кое не му било овозможено правото да телефонира на неговите најблиски.“¹⁴⁸

¹⁴⁵ *Ibid.*, стр. 20.

¹⁴⁶ *Ibid.*, стр. 20.

¹⁴⁷ „Во врска со ова, Комитетот би сакал да добие детали за бројот на малолетни лица кои во моментот се на издржување на мерката притвор во Затворот Скопје, материјалните услови на притворското одделение, режимот и колку долго секој малолетник е во притвор. Понатаму, би сакал да биде информиран за долгорочни планови на националните власти за сместување на малолетните притворени лица.“ *Ibid.*, стр. 20-21.

¹⁴⁸ „За време на посетата, делегацијата на КПТ се сретна со 16-годишно момче во Истражното одделение на Затворот Скопје, кое било во притвор веќе две недели и сè уште не му било дозволено да ѝ телефонира на неговата мајка. По барање на делегацијата, затворската управа дозволи комуникација помеѓу малолетникот и неговата мајка. Мора да се преземат сите напори за да се осигура дека на сите малолетници во притвор ќе им се даде можност да им се јават на нивните семејства од моментот кога се примаат во притвор. Понатаму, ако, поради лични

Во иста насока се и забелешките на НПМ. Имено, според нивниот извештај најголемиот број на притворените лица се пожалиле во делот на ограничениот и мошне рестриктивен простор на движење – имено овие лица најголемиот дел од деноноќието го поминуваат во своите простории за ноќевање (дури 23 часа дневно), а само 45 минути, а некогаш и по 30 или 15 минути престојуваат надвор на отворено, што не е во согласност со законските одредби. Како особено загрижувачки е и должината на притворот која влијае на здравјето на притворените лица, како на соматското, така и на менталното здравје.¹⁴⁹

Во **Затвор Охрид** „притворените лица се пожалија во делот на ограничениот и мошне рестриктивен простор на движење – имено овие лица најголемиот дел од деноноќието го поминуваат во своите простории за ноќевање (дури 23 часа дневно), а само по еден час, а некогаш и по 30 минути престојуваат надвор на отворено што не е во согласност со законските одредби.“¹⁵⁰

При последователната посета на **Затвор Гевгелија** НПМ констатираше дека „просторот за прошетки не е заграден со цел користење при лоши временски услови. На шеталиштето се поставени клупи за одмор со покриен дел од трска, игралиште, а на истиот простор осудените лица вежбаат со тегови.“¹⁵¹

Несоодветно постапување со притворените лица од страна на затворскиот персонал. Во Годишниот извештај на НПМ за 2013 година се истакнува дека при редовната посета на Затвор Скопје (во делот на притворското одделение) во 2011 биле дадени препораки да се испитаат сите сомнителни случаи на можна тортура или други видови на сурово и нечовечно постапување кон осудените или притворените лица, ... како и посебна просторија за претрес на лица.¹⁵²

околноста, малолетникот не може да биде посетен од страна на членовите на семејството, треба да се даде можност за дополнителни телефонски повици. КПТ препорачува да се преземат неопходните чекори во светлина на погоренаведените забелешки.“ *Ibid.*, стр. 21.

¹⁴⁹ В. извештај на НПМ, 2013:

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/izveshtai/godishni_izveshtai.aspx

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*, стр. 54.

¹⁵² *Ibid.*, 2013, стр. 49-50.

Во разговор со неколку притворени машки и женски лица, како и со малолетните лица, НПМ не добил поплаки за физичко насилство или малтретирање од затворските служби. Притворените лица истакнале дека Секторот за обезбедување има коректен однос.¹⁵³

Во **Затвор Тетово** по посетата од мај 2012 година, НПМ побарал од Управата да преземе мерки за навремено испитување и утврдување на сите околности во случаите каде лицата кои издржуваат мерка притвор се жалат на некоректен однос и вербални закани од некои од вработените во Службата за обезбедување, како и за начинот на кој се спроведува претресот на собите, без притоа да се води сметка за личните работи на лицата. При последователната посета од разговорот со притворените лица НПМ не добил поплаки за сурово, нечовечно или понижувачко постапување, ниту за некоректен однос на вработените во Службата за обезбедување.¹⁵⁴

Во **Затвор Охрид** во разговор со притворените лица НПМ не добил поплаки за повреди од страна на Службата за обезбедување и воспоставување на хуман и достоинствен однос кон лицата лишени од слобода.¹⁵⁵

При последователната посета на **Затвор Гевгелија** НПМ, „при првата посета НПМ нотираше дека поголемиот дел од осудените и притворените лица немаат поплаки за односот на вработените, но при последователната посета во полуотвореното одделение дел од осудените лица се пожалија на односот на неколку вработени. НПМ изрази загриженост за степенот и ефикасноста на мерките кои се преземаат од установата, со цел да се намали, односно да се превенира нехуманото и сурово однесување кон лицата во затворот.“¹⁵⁶

„Од разговор со притворените лица не беа дадени поплаки за прекумерна употреба на сила или дека со нив било постапувано нехумано. Лицата во притвор се жалеа на условите во кои се наоѓаат, дека истите немаат постелнина, креветите се стари, а просториите недоволни за сместување на повеќе лица. При разговорот со вработените од Секторот за обезбедување, како и при спроведувањето на увидот беше забележлив ставот на вработените кон осудените лица дека се работи за „наркомани“, „криминалци“, а за едно лице директно беше кажано дека има хепатит Б, иако лицето тврдеше дека

¹⁵³ *Ibid.*, 2013, стр. 49-50.

¹⁵⁴ *Ibid.*, стр. 50.

¹⁵⁵ *Ibid.*, стр. 53.

¹⁵⁶ *Ibid.*, стр. 54.

тоа не е вистина. Вработените истакнаа дека осудените лица се однесуваат насилнички и не сакаат да соработуваат што пак го доведува во прашање процесот на ресоцијализација.¹⁵⁷

НПМ при последователната посета упати и нови препораки во делот на ресоцијализацијата, здравствената заштита, како и преземање на поефикасни мерки за санкционирање на службените лица за кои ќе се утврди дека вршеле насилство врз осудените лица.¹⁵⁸

Несоодветна исхрана на притворените лица. Во Годишниот извештај на НПМ за 2013 година се истакнува дека при редовната посета на Затвор Скопје, поплаките на притворениците главно се однесувале, покрај на лошите материјални услови (преполнетоста), како и прешетката на чист воздух, така и на квалитетот на исхраната.¹⁵⁹

На притворените лица им се овозможува набавка на храна еднавнор согласно Куќниот ред за извршувањето на мерката притвор (индустриски спакувани производи со декларација во пластична амбалажа, а не подготвени во домашни услови). НПМ не добил поплаки за храната од верски аспект. Било оценето дека лекарите даваат свое стручно мислење доколку е потребна специјална исхрана поради здравствената состојба на одредени притворени лица. Притворените лица сите оброци ги конзумираат во самите простории каде што и престојуваат (нема посебна просторија во вид на трпезарија каде притворените лица би можеле да ги конзумираат своите оброци).¹⁶⁰

Во Затвор Охрид НПМ утврдил дека „препораката да се зголеми буџетот за храна не е спроведена, и при разговор со осудените лица добил поплаки за количеството и квалитетот на храната. Истата поплака била дадена и од притворените лица кои се пожалиле дека се дели малку храна, а при посетата било нотирано и дека постојано се зголемува бројот на лица сместени во притвор што ја наметнува потребата и од зголемување на буџетот за храна.¹⁶¹

Несоодветна здравствена заштита на притворените лица. Во Затворот Скопје, „при посетата имаше неколку поплаки од при-

¹⁵⁷ *Ibid.*, стр. 54.

¹⁵⁸ *Ibid.*, стр. 54.

¹⁵⁹ *Ibid.*, стр. 49-50.

¹⁶⁰ *Ibid.*, стр. 49-50.

¹⁶¹ *Ibid.*,

творените лица во делот на здравствената заштита и достапноста на медикаментозна терапија. Во однос на овие поплаки беше спроведен увид во медицинска документација, при што беше утврдено дека е овозможена адекватна здравствена заштита во сите случаи. Како проблем со кој се соочува Секторот за здравствена заштита е недоволниот број на лица од Секторот за обезбедување кои се должни да ги спроведуваат притворените лица до соодветните места за специјалистички прегледи, па во одредени случаи кои не се акутни и од висок приоритет се одложуваат за извесен период, но на начин со кој нема да се загрози здравјето на притворените лица.¹⁶²

Заклучок

Правата на лицата лишени од слобода, вклучително и на притворените лица, посебно се регулираат со следниве меѓународни документи: Стандардните минимални правила за постапување со затворениците (СМППЗ)¹⁶³ и со Европските затворски правила (ЕЗП).¹⁶⁴ Прашањата од пенитенцијарната област се третираат и со други инструменти на Советот на Европа, меѓу кои најзначајни се: конвенциите, потоа, препораките, прецедентното право на Европскиот суд за човекови права и стандардите на Европскиот комитет за спречување на торгура односно мачење, нечовечно и понижувачко постапување или казнување.

Современите пенитенцијарни системи, како и нашиот, на притворените лица со закон им гарантираат права што не смеат да

¹⁶² *Ibid.*, стр. 49-50.

¹⁶³ Стандардни минимални правила за постапување со затворениците усвоени на Првиот конгрес на Обединетите нации за спречување на криминалот и третман на сторителите на кривични дела, што се одржа во Женева во 1955 година, а е одобрен од страна на Економскиот и социјален совет со резолуција број 663 С (XXIV) од 31 јули 1957 година и број 2076 година (LXII) од 13 мај 1977 година. (“Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners”, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 С (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977).

¹⁶⁴ Препорака Rec(2006)2 од страна на Комитетот на министри на државите членки на Советот на Европа во врска со Европските затворски правила, донесена од страна на Советот на Европа во 1950 година, (усвоени од Комитетот на министри на 11 јануари 2006 година на 952 средба на замениците министри). (Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies).

бидат повредени и им одредуваат обврски чие исполнување не ја деградира нивната личност.

Податоците за извршувањето на мерката притвор во Република Македонија се доста оскудни. Сепак, преку извештаите на Комитетот на Советот на Европа за превенција на тортура и нечовечно или понижувачко постапување или казнување (КПТ) и Националниот превентивен механизам (НПМ) при Народниот правобранител, како и годишните извештаи на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на казненопоправните и воспитнопоправните установи во Република Македонија, може да се согледаат проблемите со кои се соочува пенитенцијарниот систем во однос на извршувањето на мерката притвор во нашата земја.

Од анализата на извештаите генерален заклучок е дека независно од тоа што на притворените лица со закон и со меѓународни документи им се гарантираат права што не смеат да бидат повредени и им се одредуваат обврски чие исполнување не ја деградира нивната личност, сепак, во пракса постои дискрепанца помеѓу положбата на притворениците *de jure* и *de facto*.

Клучните проблеми со кои се соочува нашиот пенитенцијарен систем во однос на извршувањето на мерката притвор се: пренатрупаност (пренаселеност) на притворските одделенија во затворите; супстандардни услови во притворските одделенија на затворите, несоодветен режим за притворените лица, несоодветно постапување со притворените лица од страна на затворскиот персонал, несоодветна исхрана, несоодветна здравствена заштита на притворениците, несоодветна кадровска екипираност на притворските одделенија, итн.

Оттука, и препораките за унапредување на положбата на притворените лица во Република Македонија се однесуваат на следново.

Прво, затворските (и притворските) услови кои ги загрозуваат човековите права не можат да се оправдаат со недостаток на материјални средства, а животот во затвор (притвор) треба да биде што е можно посличен на позитивните аспекти на животот во заедницата.

Проблемот на пренатрупаност/ пренаселеност на притворските одделенија мора итно да се реши бидејќи со тоа грубо се крши правото на притворениците на минимум простор за живеење што понатаму генерира други проблеми. Ефикасен начин за справување со овој проблем е примена на притворот како мерка за обезбедување присуство на обвинетиот во исклучителни случаи, а почеста примена на останатите мерки.

Второ, потребно е итно да се преземат мерки за подобрување на условите за сместување на осудените и притворени лица што ќе одговараат на минималните стандарди за сместување на притворените лица. Во смисла на сместувањето, КПТ и НПМ со години заклучуваат дека условите за живот на затворениците, како и на притворениците се под стандардите пропишани со националните закони и меѓународните документи и неопходно е да се преземат конкретни мерки и активности за изградба на нови сместувачки капацитети кои ќе ги исполнуваат стандардите пропишани со националното и меѓународното право.¹⁶⁵ Како заклучок, исхраната на затворениците, како и хигиената, облеката и постелнината во никој случај не смее да бидат причина за незадоволство. Ова особено важи кога станува збор за исхраната бидејќи казнените установи имаат услови за производство на храна, која ќе ги задоволи потребите на затворениците и притворениците. Ова е особено значајно ако се има предвид фактот дека во Република Македонија се изрекува притвор со долго траење. Така, според податоците од Управата за извршување санкции најголемиот број од изречени притвори се со траење 120-150 дена и над 150 дена.¹⁶⁶ Во оваа насока е и препораката на КПТ, според која треба да се преземат сите неопходни чекори за да обезбедат образовни, културни и спортски активности за лицата во притвор со цел да им се овозможи да поминуваат разумен дел од денот надвор од ќелиите.

Понатаму, нужно се наметнува потребата од обезбедување на човечки ресурси, како и техничко-материјални предуслови за непречено функционирање на казненопоправните установи со што ќе се оствари и почитувањето на правата на лицата лишени од слобода.

Исто така, потребно е навремено испитување и утврдување на сите околности по индивидуалните поплаки за насилство над притворени и осудени лица, како и преземање на ефикасни и поригорозни мерки од страна на казненопоправните установи со цел намалување, односно превенирање на нехумано и сурово однесување кон лицата лишени од слобода.

Понатаму, се наметнува потребата и од ефикасно спроведување на системот на здравствена заштита и непречен пристап до

¹⁶⁵ В. извештаи на НПМ и КПТ.

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/izveshtai/godishni_izveshtai.aspx; <http://www.cpt.coe.int/en/states/mkd.htm>

¹⁶⁶ В. Годишни извештаи на Управата за извршување на санкциите на Република Македонија за работењето и состојбата во казненопоправните и воспитнопоправните установи во Република Македонија за периодот 2008-2013 година.

истиот во насока на навремена и соодветна грижа на притворените лица со здравствени проблеми.¹⁶⁷

Тешкотиите со кои се соочува пенитенцијарниот систем во Република Македонија не може да се припише на недостатокот на закони и подзаконски акти. Дотолку повеќе што постои „инфлација“ од подзаконски акти кои во одредена мера дополнително му ја отежнуваат работата на затворскиот персонал. проблемот лежи во тоа што законите не секогаш се применуваат доволно доследно.

Сосема на крајот, се наметнува потребата да се нагласи дека зачудува фактот што во услови на грубо кршење на правата на притворениците (и затворениците), притворениците од Република Македонија не барале заштита на своите права пред Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во Стразбур. Ова не е случај со притвореници и затвореници од други држави. Имено тие се жалеле за:

- услови во притворските одделенија,
- хигиенските услови во затворите,
- тортура од страна на затворски персонал,
- затворска пренатрупаност,
- чести преместувања од една во друга установа,
- изрекување дисциплинска мерка самица,
- претреси на затвореници,
- видеонадзор во ќелиите,
- несоодветен третман на ментално болни лица,
- несоодветна калориска вредност на исхраната,
- несоодветно пружена здравствена помош,
- штрајк со глад која резултирала со смрт или насилно хранење на затворениците и
- серија други случаи на кршење на правата загарантирани со меѓународното и националното право.

Во најголем број случаи ЕСЧП пресудил дека постои кршење на член 3 од Конвенцијата (забрана на нечовечно или понижувачко постапување).

¹⁶⁷ В. Извештаи на НПМ:

http://www.ombudsman.mk/mk/nacionalen_preventiven_mehanizam/izveshtai/godishni_izveshtai.aspx.

Aleksandra Gruevska-Drakulevski¹⁶⁸

THE EXECUTION OF DETENTION IN THE DETENTION DEPARTMENTS OF PRISONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA: THE POSITION OF DETAINED PERSONS IN MACEDONIA DE JURE AND DE FACTO

(Summary)

In this article the author analysis the characteristics of the penitentiary system in the Republic of Macedonia and the position of the detainees *de jure* and *de facto*. The author concludes that the penitentiary system in our country has the features of a modern system. He is one of the penitentiary systems that fully incorporate the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and the European Prison Rules in the Law on Execution of Sanctions.

The paper provides an overview of the international and the national regulations on the execution of detention, and also, it provides an analysis of the situation of the detainees in the country. The author specifically analyses the acute problems facing the penitentiary system regarding the enforcement of the detention and the situation of the detainees *de jure* and *de facto* and mechanisms to protect the rights of detainees. Although data on the execution of detention in the country are scarce, the author of the paper analyses the detention using data from the reports of the Committee of the Council of Europe for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) and the National Preventive Mechanism (NPM) under the Ombudsman, as well as annual reports of the Directorate for Execution of Sanctions on the condition and operation of the penal and correctional institutions in the country.

From the analysis of the reports the general conclusion is that regardless of the fact that the rights of the detainees are guaranteed by the law and by the international documents and must not be violated and they also determine obligations whose execution does not degrade the personality of the detainees, however, in practice there is a discrepancy between the situation of detainees, *de jure* and *de facto*. The author of the paper detects key problems facing our penitentiary system in terms of the execution of detention, namely: overcrow-

¹⁶⁸ Associate Professor, University of “Ss. Cyril and Methodius”, Law Faculty “Iustinianus Primus” in Skopje.

ding (overcrowding) in the detention units in the prisons; substandard conditions in detention units in prisons, inadequate arrangements for detainees, improper treatment of detainees by prison staff, inadequate nutrition, inadequate health care of detainees, inadequate staffing of detention departments, etc.

Keywords: penitentiary system, detainees, position of detainees, detention

Лидија НЕДЕЛКОВА¹

СУДСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПРЕГРАТКИТЕ НА НЕЗАВИСНОСТА

Апстракт

Независност, воопшто како поим е состојба во која самостојно се донесуваат одлуки, без разлика за каков вид на независност се работи (лична или институционална).

Судска независност е концепт согласно кој судската власт се врши ослободена од надворешни влијанија од страна на носителите на законодавната и извршна власт или од странките во постапката и други субјекти и приватни лица.

Независноста има свои составни елементи (принципи) според кои истата треба да се практикува. Во овој контекст независноста значи постапување согласно интернационално прифатени принципи на совесност, непристрасност, интегритет, пристојност, еднаквост и стручност, а сето ова во рамките на уставните и законски решенија.

Независно и непристрасно судство претставува еден од фундаменталните столбови на владеење на правото, а со тоа и на секоја функционална демократија. Во овој контекст независноста на судството во Република Македонија е регулирана на највисоко ниво, со Уставот на Република Македонија.

Независноста на судството мора да се одржува, но и унапредува. Одговорот на појавите кои ја нарушуваат независноста, треба да биде жесток и бескомпромисен. Имено, независноста на судството е мултидимензионална парадигма која треба да се осовремени и унапреди токму преку предизвиците кои ја тестираат.

Моќта на судската власт и интензитетот на независноста се појаки кога судиите настапуваат заеднички и единствено, како платформа која ќе биде чувар на демократијата и владеењето на правото.

¹ Судија на Врховен суд на Република Македонија

